

Jord- och skogsbruks-
ministeriet

MARKKU SOTARAUTA

NINA SUVINEN

Scenarier för Finlands skärgårdar 2045

PUBLIKATIONER 2024:9

Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2024:9

Scenarier för Finlands skärgårdar 2045

Markku Sotarauta och Nina Suvinen

Jord- och skogsbruksministeriet Helsingfors 2024

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Jord- och skogsbruksministeriet
CC BY-NC-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-366-577-4
ISSN pdf: 1797-397X

Layout: Statsrådets förvaltningsenhet, publikationsverksamheten

Helsinki 2024 Finland

Scenarier för Finlands skärgårdar 2045

Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2024:9

Utgivare Jord- och skogsbruksministeriet

Författare Markku Sotarauta & Nina Suvinen

Språk finska

Sidantal

65

Referat

Det har inte varit lätt för skärgårdsområdena att hitta sin plats i en värld som drivs av innovationer och konkurrenskraft. Utvecklingsstrategier som betonar ekonomiska koncentrationer och forskning som stöder dem har framhävt stadsregionernas framtidspotential.

Skärgårdarna kunde fungera som laboratorier för nya livsstilar och näringar. De skulle kunna visa hur man kan övervinna begränsningar i form av knappa resurser och svag utvecklingskapacitet genom att länka lokal kunskap till globala trender och locka noggrant utvalda samarbetspartner utifrån med i utvecklingen.

Denna rapport presenterar fem scenarier för Finlands skärgårdars framtid. Scenarierna talar inte om hur framtiden kommer att bli. Syftet med dem är att stödja aktörer som på ett eller annat sätt är kopplade till utvecklingen av skärgårdarna i deras egen tankeverksamhet genom att erbjuda material som bidrar till att gestalta möjliga framtidsscenarier.

Varje scenario lyfter fram ett förenklat utvecklingsförlopp utifrån det valda spetstemat och leker med tanken: Vad händer om vissa drag förstärks i förhållande till andra – hur skulle skärgårdarnas utveckling se ut i så fall?

De fem scenarierna för Finlands skärgårdar är skärgården som upplevelse, skärgården som livsstil, skärgården som trygghet och skärgården som ödemark samt en punktmässig skärgård, som är en kombination av de övriga fyra.

Scenarierna är inte absoluta utan relativa; kärnelementen i varje enskilt scenario kan också förekomma i andra, men de har mindre eller större relativ betydelse.

Nyckelord skärgårdspolitik, skärgårdar, områden, scenarier

ISBN PDF 978-952-366-577-4

ISSN PDF

1797-397X

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-577-4>

Suomen saaristojen skenaariot 2045

Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 2024:9

Julkaisija Maa- ja metsätalousministeriö

Tekijä/t
Kieli Markku Sotarauta & Nina Suvinen
suomi Sivumäärä 65

Tiivistelmä

Saaristoalueiden ei ole ollut helppo löytää paikkaansa innovaatio- ja kilpailukykyvetoisessa maailmassa. Taloudellisia keskittyviä painottavat kehittämisstrategiat ja niitä tukeva tutkimus ovat korostaneet kaupunkiseutujen tulevaisuuspotentiaalia.

Saaristot voisivat toimia uudenlaisten elämäntapojen ja elinkeinojen laboratorioina. Ne voisivat osoittaa miten resurssien niukkuuden ja ohuen kehittämiskapasiteetin rajoitteet on mahdollista voittaa linkittämällä paikallinen tietämys globaaleihin trendeihin ja houkuttelemalla tarkasti valitut yhteistyökumppanit alueen ulkopuolelta mukaan kehittämiseen.

Tämä raportti esittelee viisi skenaariota Suomen saaristoalueiden tulevaisuudesta. Skenaariot eivät kerro millaiseksi tulevaisuus muodostuu. Niiden tarkoituksena on tukea saaristojen kehittämiseen tavalla tai toisella linkittyvien toimijoiden omaa ajattelua tarjoamalla aineksia mahdollisten tulevaisuuksien hahmottamiseen.

Jokainen skenaario nostaa esille valitun kärkiteeman varassa yksinkertaistetun kehityskulun ja leikkii ajatuksella: mitä jos jotkin tietyt piirteet voimistuvat suhteessa muihin – millaiselta saaristojen kehitys näyttäisi siinä tapauksessa.

Suomen saaristoalueiden viisi skenaariota ovat saaristo elämyksinä, saaristo elämäntapana, saaristo turvana ja saaristo erämaana sekä näiden neljän yhdistelmänä syntyvä saaristo pisteinä.

Skenaariot eivät ole absoluuttisia vaan suhteellisia; jokaisen yksittäisen skenaarion ydinelementtejä voi löytää myös muista, mutta niiden suhteellinen painoarvo on vähäisempi tai suurempi.

Asiasanat saaristopolitiikka, saaristot, alueet, skenaariot

ISBN PDF 978-952-366-577-4

ISSN PDF 1797-397X

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-577-4>

Scenarios for the Finnish Archipelago and Islands 2045

Publications of the Ministry of Agriculture and Forestry 2024:9

Publisher Ministry of Agriculture and Forestry

Author(s) Markku Sotarauta & Nina Suvinen

Language Finnish

Pages

65

Abstract

It has not been easy for the archipelago and island regions to find their place in a world driven by innovation and competitiveness. Development strategies that focus on economic clusters and research supporting these emphasise the future potential of urban areas.

Archipelago and islands could serve as laboratories for new lifestyles and livelihoods. They could show how the constraints of scarce resources and limited development capacity can be overcome by linking local knowledge to global trends and by attracting carefully selected partners from outside the region to participate in the development work.

This report presents five scenarios for the future of Finland's archipelago and island regions. The scenarios do not describe what the future will be like. The aim is to support the thinking of actors involved in the development of the archipelago and islands in one way or another by providing material for understanding possible future scenarios.

Each scenario highlights a simplified development path based on the selected key theme and plays with the idea: what if certain features became stronger in relation to others — what would the development of these areas be like in that case?

The five scenarios for Finland's archipelago and island regions are islands as emotional experiences, islands as a way of life, islands for safety and security and islands as wilderness, and archipelago and islands as points created as a combination of the four.

The scenarios are not absolute but relative; the core elements of each individual scenario can also be found in others, but they have a lesser or greater relative weight.

Keywords island policy, archipelago, islands, regions, scenarios

ISBN PDF 978-952-366-577-4

ISSN PDF

1797-397X

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-577-4>

Innehåll

Förord	7
1 Inledning	8
2 Platssensitivitet och skärgårdar	11
3 Möjlighetsutrymmen och aktörskap ur skärgårdarnas synvinkel	14
4 Finlands skärgårdar och skärgårdspolitik	18
4.1 Skärgårdens karaktär.....	18
4.2 Finlands skärgårdar	19
4.3 Skärgårdspolitiken i Finland.....	22
5 Vad anser resten av världen om skärgårdar och skärgårdspolitik?	25
5.1 Skottland.....	26
5.2 Irland	27
5.3 Sverige	29
5.4 Danmark.....	30
5.5 Norge	31
5.6 Sammanfattning.....	32
6 Fem scenarier för skärgårdarnas framtid	34
6.1 Utgångspunkten för scenarierna.....	34
6.2 Skärgården som upplevelse år 2045.....	36
6.3 Skärgården som livsstil år 2045.....	42
6.4 Skärgården som trygghet år 2045.....	46
6.5 Skärgården som ödemark år 2045.....	49
6.6 En punktmässig skärgård år 2045.....	52
7 Vad blev behållningen?	56
Bilaga 1. Svar på grundläggande frågor enligt scenario.....	58
Bilaga 2. Betydelsen av förändringskrafter som förändrar den regionala utvecklingen i skärgården enligt scenario.....	59
Källor	61

FÖRORD

Vi vill tacka skärgårdsdelegationen och jord- och skogsbruksministeriet för möjligheten att sätta oss in i möjliga framtidsscenarier för Finlands skärgårdar. En av oss (Markku) har tillbringat sin barndom i Sydvästra Finlands skärgård. Martallarna, de klippiga stränderna och skären som spolats av havet bär han fortfarande med sig.

Vi har identifierat våra egna begränsningar flera gånger. När vi hade lyckats gestalta ett scenario, väcktes en serie frågor om dess förhållande till andra möjliga utvecklingsvägar. Det dök också upp detaljerade frågor som alltid sprang ur den allra mest grundläggande frågan: Vet vi tillräckligt om allt det vi försöker säga?

Svaret är tydligt: Det gör vi inte. Vi blev tvungna att lämna många saker på en yttlig nivå för att låta experter som är bättre än vi precisera dem.

Vi funderade också på om vi borde nämna exempel på specifika kommuner eller byar där något av våra scenarier skulle kunna bli verklighet. Vi utgick från att det skulle ha lett till diskussioner av typen "varför där, varför inte hos oss?". Omfattande utvecklingsförlopp kunde ha hamnat i skuggan av detaljer och enskilda intressen.

Vi påminde oss själva gång på gång om att vi varken bedriver forskning eller utarbetar en utvecklingsstrategi. Varje fråga behöver inte besvaras och varje tanke som väcks behöver inte motiveras. Vi hade inte mandat att göra val.

Vi fick föreställa oss. Och det är uppfriskande.

Förhoppningsvis kommer så många skärgårdsbor och skärgårdsutvecklare som möjligt att konkretisera våra idéer eller visa att de är omöjliga och hitta bättre alternativ.

Framtiden skapas, brukar man säga. Det kräver dock att man fantiserar. Med William Blakes ord som vi själva översatt:

"Det som nu är bevisat var en gång bara fantasi."

Markku Sotarauta och Nina Suvinen
Januari 2024

1 Inledning

Trender har blivit trendiga i takt med att världen förändrats. Varje aktör med självrespekt bygger sin strategi på megatrender. Ibland handlar en framtidsinriktad studie mer om att surfa på en modetrend än att göra en genuin analys av möjliga utvecklingsförlopp och bekräfta sin egen strategiska grund. Forskning har dock visat hur farligt det är att inte tänka på framtiden och låsa sig vid rådande tankemönster, strukturer och uppnådda fördelar (Grapher, 1993; Janis, 1982). Forskning har också visat hur viktigt det är att med hjälp av strategier och scenarier fästa blicken över och förbi vardagliga möten, rapporter, workshoppar, datafragment och andra vardagliga sysslor (Valdaliso & Wilson, 2015).

I denna rapport redogör vi för fem framtidsutsikter för Finlands skärgårdsområden. Enligt ordboken *Nykysuomen sanakirja* (2021) betyder 'näkymä' (utsikt) något förväntat och en uppfattning om framtiden. Utsikter bygger alltid på det som går att se för tillfället. Nyttan av utsikter har redan i ett halvt sekel stärkts med hjälp av olika scenariometoder och nyttan av scenarier i styrningen av verksamhet har identifierats och erkänts (Spaniol & Rowland, 2019). Scenarierna behöver vara trovärdiga internt och presentera ett narrativ om hur framtiden kan byggas upp. De kan vara rika eller selektiva till sitt innehåll, fokusera på ett tema eller granska omfattande helheter. Scenarierna kan vara faktabaserade eller fiktiva (Bell, 2003). Det väsentliga är att blicka tillräckligt långt in i framtiden.

De fem utsikterna i form av scenarier fokuserar på ett tema (skärgårdarna) och är såtillvida selektiva att vi har valt ett fokusområde för varje scenario som vi använder oss av när vi behandlar en möjlig framtidsutsikt för skärgårdarna. Vårt mål är att ge aktörer som på ett eller annat sätt är kopplade till utvecklingen av skärgårdarna stöd för tankeverksamheten genom att erbjuda material för att planera framtiden. Vår önskan är att scenarierna ska kunna användas som spegel för att gestalta möjliga utvecklingsvägar för skärgårdarna (se *Scenarier för den regionala utvecklingen i Finland*, Sotarauta m.fl. 2021). I bästa fall stöder de framtidsutsikter vi tar upp värde- och linjedialogerna om skärgårdarnas ställning i framtidens Finland.

Målet för utarbetandet av scenarierna var att identifiera möjliga utvecklingsförlopp i Finlands skärgårdar och presentera dem som scenarier som sträcker sig fram till 2045. Målen preciserades på följande sätt:

- Skapa 3–5 scenarier för skärgårdsområdenas framtid
- Bedöma betydelsen av förändringskrafter som förändrar den regionala utvecklingen i förhållande till skärgårdsområdenas framtid
- Presentera en syn vision för skärgårdsområdenas roll som en del av Finlands framtida regionala utveckling
- Fundera på skärgårdsområdenas ställning som en del av framtidens region- och livskraftspolitik
- Lyfta fram skärgårdsområdenas särdrag i regionutvecklingen och utvecklandet av regionerna.

I utarbetandet av rapporten utnyttjade vi undersökningar med inriktning på skärgårdar, skärgårdspolitiska riktlinjer i utvalda länder och expertintervjuer. Materialet som helhet var följande:

- Tidigare planer, program och utredningar i anslutning till Finlands skärgårdspolitik (se källförteckningen):
- Utvalda länders skärgårdspolitik – till granskningen valde vi ut Sverige, Danmark, Norge, Skottland och Irland utifrån en databassökning och synpunkter från jord- och skogsbruksministeriets (JSM) experter på skärgårdsområden.
- Fem expertintervjuer – till intervjuerna valde vi ut experter på säkerhet, skärgårdsutveckling och regionutveckling. Utifrån deras synpunkter säkerställde vi att tolkningarna som gjorts utifrån det övriga materialet var träffande och preciserade innehållet i scenarierna.

Område och plats hör till de geografiska begrepp som används allmänt i såväl vardagstal som forskning. De är semantiskt vaga begrepp och får många olika betydelser beroende på situation och perspektiv (Paasi, Harrison & Jones, 2018). I undersökningen är område ett analytiskt begrepp som preciseras på lämpligt sätt för respektive behov. Utöver område använder vi begreppet plats för att få med sociala nätverk och människors känslomässiga band till platser (se begreppet 'paikka' i Entrikin, 2018). I denna rapport kan vi inte ordentligt sätta oss in i platsers karaktär, men vi vill med begreppet plats påminna om att det finns många platser i varje skärgårdsområde och människor har många slags band till dem.

Även om uppgiften i detta projekt är relativt enkel och målen går att utnyttja i praktiken, skapar vi en snabb översikt av platssensitivitet, aktörskap och möjligheter. Med hjälp av dem förankrar vi rapporten som en del av en bredare diskussion om regionernas utveckling och utvecklandet av dem. Syftet med den lätta teoriöversikten är att begreppsmässigt strukturera den helhet som scenarierna bildar. Efter den teoretiska granskningen sammanfattar vi de tankar och den framtidsvision som

ligger till grund för skärgårdspolitiken i andra länder. I samma kapitel lyfter vi fram några observationer om skärgårdspolitik och forskningslitteratur om öar. I kapitel sex flyttar vi uppmärksamheten till de fem scenarierna och slutligen gör vi en kort sammanfattning av allt som sagts.

2 Platssensitivitet och skärgårdar

Det har inte varit lätt för skärgårdsområdena att hitta sin plats i en värld som drivs av innovationer och konkurrenskraft. Utvecklingsstrategier som betonar ekonomiska koncentrationer och forskning som stöder dem har framhävt stadsregionernas framtidspotential. Till exempel Glaeser (2012) har i många sammanhang lyft fram storstädernas betydelse för samhällsekonomin utveckling. Enligt honom borde målet för olika typer av utvecklingspolitik uttryckligen vara att stärka städernas roll som tillväxtmotorer. Med tanke på den regionala utvecklingen är följderna kontroversiella. Många stadsregioner har utvecklats på det sätt som kompetens- och innovationsklusterteorierna och -modellerna antar. Samtidigt har utvecklingskillnaderna mellan regionerna ökat.

Om Finlands utvecklingspolitik byggde på rena skalfördelar samt innovativitet, teknologi och internationell konkurrenskraft, skulle skärgårdarna knappt ha några framtidsmöjligheter. Skärgårdar har i allmänhet relativt svag koppling till världsekonomin och största delen av dem ligger långt från de viktigaste tillväxtcentrumen. Deras spontana utvecklingskapacitet är svag, eftersom aktörerna är få och deras resurser inte räcker till betydande framtidssatsningar. Skärgårdarna har svag koppling till de viktigaste centren för affärliv och kompetens samt till nätverken för utarbetande av olika samhällsstrategier och offentligt beslutsfattande. Ur ett ekonomiskt perspektiv är deras utvecklingskapacitet begränsad. Största delen av de beslut som påverkar skärgårdarnas framtid fattas någon annanstans.

Även om skärgårdarna är institutionellt svaga och begränsade av sina strukturer (naturförhållanden, branscher, befolkning), bör de inte ses som negativa spegelbilder av mycket framgångsrika städer. I utvecklingen av skärgårdarna kan man inte direkt tillämpa samma strategier och metoder som i utvecklingen av städerna. Precis som Barca (2009) antar vi att människorna i institutionellt svaga områden inte är så naiva att de tror att alla platser utvecklas till nya kunskapskluster såsom Silicon Valley, Cambridge eller Tokyo om bara rätt åtgärder vidtas. Vi tror inte heller att invånarna i avlägsna områden i regel skulle vilja bo i ett område som är stämplat som periferi och vars framtid enbart bygger på regionalpolitiska stöd. Vi tror att människor hoppas att framtidspotentialen hos deras egen ort skulle identifieras och uppnås, i enlighet med riktlinjerna i skärgårdspolitiken (Människornas skärgård, 2020).

Skärgårdarnas känsliga karaktär kan behöva ett platssensitivt grepp som är känsligare än platsbaserad utveckling. Sensitivitet innebär finkänslighet och att man visar särskild omsorg för den sak, den människa eller till exempel den plats som granskas. Vi borde vara mottagliga för att identifiera olika karaktärer och möjligheter i olika skärgårdar och på olika platser i skärgården. Scenarierna i kapitel sex grundar sig inte på en så platssensitiv förståelse av skärgårdar som man skulle önska, men de möjliggör väldigt olika analyser inom respektive scenario å ena sidan och mellan dem å andra sidan.

Platssensitivitet är inte bara en ny benämning för etablerade regionutvecklingsprogram eller för att rikta den offentliga sektorns resurser till utvalda områden. Ett platssensitivt utvecklingstänkande är en approach där man erkänner förhållandena på varje plats eller i ett större område och behovet av skräddarsydda utvecklingsstrategier. Platskänslighet är inte möjlig utan lokalkännedom och lokalbefolkningen, måste vara med och bygga framtiden. Människors emotionella anknytning till sina egna platser gör det möjligt att se nyanser. Äkta platskänslighet kan dock inte bygga enbart på lokalkännedom. Statistisk granskning och en omskakning av lokala föreställningar i kombination med lokal kunskap utgör grunden för platssensitiv utveckling.

Trots sensitiviteten går de allmänna utmaningarna för utvecklingen i många perifera områden i samma riktning, även om de ser olika ut på olika ställen. Med tillämpning av Galster (2018) utgörs skärgårdarnas allmänna utmaningar av följande:

- **Demografisk selektivitet** – skärgårdsbefolkningens medelålder har stigit och utbildningsnivån är inte på samma nivå som i resten av landet. Många skärgårdskommuner är dock små och det krävs ingen stor inflyttning för att balansera demografin. I vissa delar av den inre skärgården har den demografiska strukturen balanserats.
- **Psykologisk konservatism** – skärgårdsborna har traditionellt betonat sin egen skärgårdstillhörighet och utomståendes oförmåga att förstå hur unik deras livsmiljö är och hur utmanande levnadsförhållandena är. Utomstående har ofta setts som ett hot och de knappa lokala resurserna har upplevts vara hotade. En del av de intervjuade experterna betonade att tankesättet håller på att förändras i och med att den nya generationen förhåller sig öppnare till skärgården än de tidigare.
- **Dynamisk icke-linjäritet** – när befolkningsminskningen överskrider en kritisk gräns blir kvaliteten på servicen snabbt sämre och mängden tjänster minskar, och det blir svårare att upprätthålla basinfrastrukturen.

- **Asymmetrisk skalbarhet** – Olika skärgårdar och olika delar av dem har väldigt olika förutsättningar för gynnsam utveckling av politiska, ekonomiska, fysiska och/eller tekniska skäl.
- **Inofficiell decentralisering** – skärgårdsborna kompenserar för indragna tjänster med hjälp av egna nätverk, vilket å ena sidan kan leda till stora variationer i servicenivån, men å andra sidan kan förverkliga skärgårdslivets och den platssensitiva utvecklingens ideal om självständighet.

(Tillämpning av Galster 2018)

Den platssensitiva utvecklingen bör kombinera statens, landskapens och kommunernas resurser och kompetens med lokal kunskap och djupgående kännedom om platsen man bor på. I utvecklingen bör man identifiera hörnstenarna i den psykologiska konservatismen på varje plats och utmana lokala aktörer att leta efter något nytt. Den största utmaningen för den platssensitiva utvecklingen av skärgården är kärnfrågorna i regionutvecklingen: (1) Hur är det möjligt att identifiera regionala resurser och kombinera dem med framtida möjligheter, (2) hur är det möjligt att locka nya resurser och ny kompetens från annat håll, (3) hur är det möjligt att mobilisera just de rätta aktörerna i planeringen och genomförandet av utvecklingsstrategin, och (4) hur är det möjligt att välja prioriteringar i utvecklingen bland många idéer och samtidigt respektera människors och organisationers egna intressen.

Idealen för platssensitiv utveckling i kombination med kärnfrågorna i regionutvecklingen är välkomna men samtidigt ytterst krävande. De förutsätter nya färdigheter, politisk beredskap och ett fokuserat förändringsledarskap (se kapitel 3; se Sotarauta & Beer, 2021).

3 Möjlighetsutrymmen och aktörskap ur skärgårdarnas synvinkel¹

Precis som utvecklingen av vilken annan regional helhet som helst kan också utveckling av skärgårdarna vara att anpassa sig till föränderliga förhållanden eller söka och skapa nya resurser utifrån sina egna premisser samt att utnyttja befintliga resurser så skickligt som möjligt. Utvecklingen av Finlands skärgårdar har institutionaliserats som en del av regionutvecklingsystemet (se kapitel 4.3), men till sin natur har den varit anpassningsbar. Skärgårdarna har en särställning i lagstiftningen och det existentiella egenvärdet i deras rika natur och kulturhistoria har skyddats väl. Man har dock inte kunnat hitta en sådan framtidsoption (se Bolton 1992) för skärgårdarna som skulle få aktörer som söker en ny etableringsort, behöver nya upplevelser, letar efter en plats för ett nytt hem eller bygger ny affärsverksamhet att i stor utsträckning fokusera på just de möjligheter som skärgårdarna erbjuder.

I detta kapitel lyfter vi fram ett möjligt sätt att närma sig och bygga upp framtidsoptioner som är typiska för skärgårdarna. Enligt vår tolkning har identifieringen av de möjligheter skärgården erbjuder grundat sig på politik som tar små steg, och man har inte kunnat bygga upp betydande möjlighetsutrymmen med tanke på framtiden.

Med möjlighet syftar vi på något som kan bli verklighet i framtiden. Med möjlighetsutrymme avser vi sådana omständigheter som ökar sannolikheten för att en möjlighet förverkligas. Möjlighetsutrymme bygger på både strukturer och verksamhet och består av alla de sociala och fysiska strukturer och relationer mellan aktörer som möjliggör, begränsar eller uppmuntrar sökandet efter nya möjligheter (Grillitsch & Sotarauta 2020). Möjlighetsutrymmen är olika i olika områden och skiljer sig också åt mellan aktörer. De är inte statiska utan i ständig förändring. Möjlighetsutrymme består av tre dimensioner.

1 Teorin i detta kapitel bygger på två tidigare publikationer: Grillitsch & Sotarauta (2020) och Sotarauta, Kurikka, Kolehmainen & Sopenan (2021)

- **Tidsdimensionen** påminner om att möjligheternas fönster inte alltid står öppna. Den globala marknaden, den tekniska utvecklingen, finansieringsmöjligheterna och aktörernas kompetens förändras ständigt. Den tekniska utvecklingen och medvetenheten om de möjligheter som multilokalitet erbjuder formar skärgårdarnas möjlighetsutrymmen. Coronapandemin i början av 2020-talet öppnade nya möjligheter för skärgårdarna. Dessutom påverkar förändringarna i det geopolitiska säkerhetsläget åtminstone vissa skärgårdars framtid.
- **Den geografiska dimensionen** bygger på kunskaper och resurser som uppkommit i området med tiden och på områdets fysiska förutsättningar (naturgeografi, resurser, kompetens, information, institutioner). Skärgårdarnas svårtillgänglighet och naturgeografiskt splittrade karaktär definierar utvecklingen av skärgården genom att begränsa den men också genom att öppna möjligheter.
- **Aktörsdimensionen** bygger på de möjligheter som aktörerna skapar och på aktörernas förmåga att upptäcka och utnyttja möjligheter. Skärgårdarnas utvecklingskapacitet är svag, vilket gör det svårare att upptäcka nya möjligheter och ta tag i dem.

Den internationella regionutvecklingsforskningen har länge i huvudsak fokuserat på strukturer. Med strukturella faktorer avses industri, ett områdes storlek och läge, infrastruktur, arbetskraftens kompetens och befolkningens utbildningsnivå. Gril-litsch och Sotarauta (2020) påminner dock om att det inte bara är fråga om strukturer utan också om aktörernas förmåga att identifiera och skapa nya möjligheter.

Det torde stå klart att skärgårdarnas framtid inte bygger på högklassig vetenskaplig forskning, en stark företagarkultur och välfungerande globala kontakter samt på att skapa och utnyttja ny information som ständigt utvecklas utifrån dessa, på samma sätt som i städerna. Problemet med områden som är institutionellt svaga och har svag utvecklingskapacitet är i allmänhet att människor anpassar sig till lokala sociala nätverk och inte till förändringar i omgivningen. Då kan uppmärksamheten riktas mot att upprätthålla befintliga utvecklingsvägar i stället för att förnya dem eller skapa nya utvecklingsvägar.

Om området både spatialt (läge) och nätverksmässigt är perifert, riskerar det att hamna i en marginaliseringsspiral (Herschel, 2011). Omvänt är det möjligt att konstatera att spatial periferitet inte nödvändigtvis leder till nätverksbaserad periferitet. Finlands skärgårdar har en relativt stark institutionell ställning, men i övrigt är deras delaktighet svag i nätverk som är viktiga med tanke på framtiden. Om nya idéer

fastnar i en liten lokal cirkel och regionens kärnnätverk låser sig i sitt eget tänkande, är det mycket sannolikt att man inte identifierar möjligheterna och inte kan ta tag i dem.

Utvecklingen av skärgården kräver medveten, målinriktad och relevant verksamhet som bygger på innovativt entreprenörskap, institutionellt entreprenörskap och platsledarskap (Grillitsch & Sotarauta 2020). Som helhet utgör de en integrerad begreppsmässig referensram, som Grillitsch och Sotarauta (2020) kallar aktörskapets treenighet (Trinity of Change Agency [TCA]). Innovativt entreprenörskap har i många undersökningar konstaterats vara kärnan i ekonomisk förändring och samtidigt i förnyelsen av riktningförändringar i regional utveckling (Shane & Venkataraman, 2000). I företagandet är det viktigt att identifiera möjligheter och ta och tolerera risker (Feldman, 2014). Med innovation syftar vi på en ny sak eller idé som har tillämpats och som ger mervärde. Innovativitet å sin sida syftar på förmågan och viljan att producera och ta i bruk innovationer.

Skärgårdslivet har traditionellt byggt på företagande. Jordbruket och fiskerinäringen har utgjort grunden för den ekonomiska aktiviteten, och det har varit vanligt att få sitt levebröd från flera inkomstkällor. En av kärnfrågorna för skärgårdens framtid är hur de nya möjligheterna kan möta skärgårdstraditionerna.

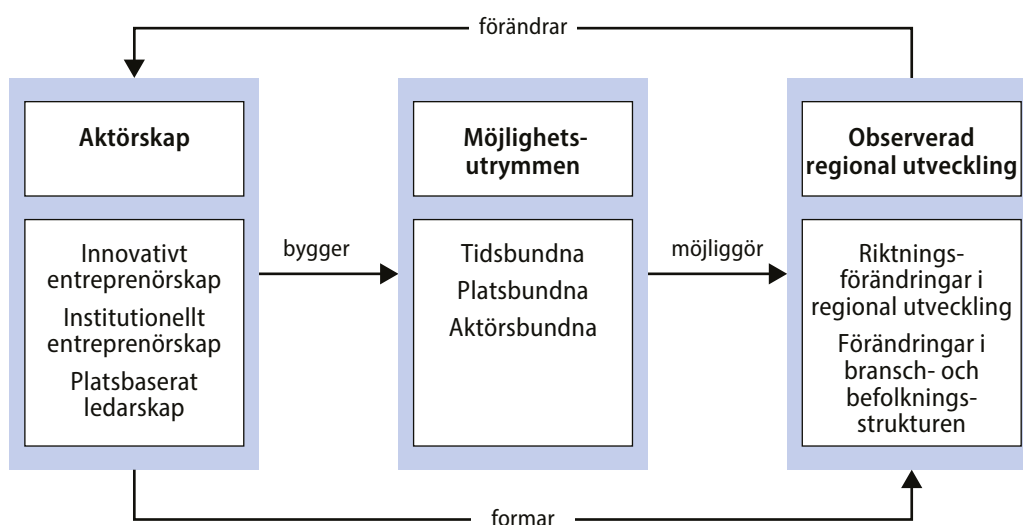
Institutionella entreprenörer är precis som innovativa entreprenörer beredda att ta risker och söka nya möjligheter, men inte för att eftersträva ekonomisk vinning, utan för att ändra spelreglerna och spelplanen. Institutionella entreprenörer förnyar rådande normer och koncept och skapar därmed alternativa regler och koncept (Battilana, 2006). Om skärgårdarna enligt antagandet i föregående kapitel är psykologiskt konservativa, behöver de aktörer som utmanar de traditionella koncepten och tankemodellerna, öppnar framtidsutsikter och visar att de nya lösningarna fungerar. Utifrån intervjuerna och övrigt material är det möjligt att anta att institutionellt entreprenörskap är sällsynt i skärgårdsområdena.

Platsledarskap syftar på mobilisering och samordning av resurser, kompetens och information på ett sätt som stöder den lokala utvecklingen. Det väsentliga är att identifiera vilka som styr den regionala utvecklingen och hur de gör det, det vill säga att leta svar på frågan vilka som leder utvecklingen av skärgårdarna. Ledarskapet förutsätter god förståelse för både platsen och nyckelprocesserna. Platsbaserade ledare bör känna till olika faktorer som påverkar utvecklingen i det egna området; de bör fästa uppmärksamhet vid hur området och resurserna och kompetensen utanför det kan mobiliseras på ett sätt som betjänar regionens utveckling. Utifrån intervjuerna och övrigt material är det möjligt att anta att inte heller det platsbaserade ledarskapet har utvecklats för att svara på de utmaningar

skärgårdarna möter. Kommunerna antas och förväntas ha ett starkare ledarskap, men deras egna resurser och kompetens räcker ofta inte till för att mobilisera en större grupp aktörer.

Teorin om aktörskap som ligger till grund för rapporten och om möjlighetsutrymmen har sammanfattats i bild ett. Regional utveckling innebär att man bygger upp och identifierar möjligheter och tar tag i dem. Empiriska undersökningar av aktörskapets treenighet har visat att utvecklingsförloppen i regionerna bygger på olika kombinationer av aktörer. Även möjligheterna och sätten att ta tag i dem skiljer sig från varandra. Genom att analysera aktörskapet och möjlighetsutrymmen är det möjligt att mer ingående förstå styrkorna, svagheter och möjligheterna i det egna området (se närmare: Grillitsch, Sotarauta m.fl. 2023; Sotarauta m.fl. 2023; Kurikka m.fl. 2023).

Bild 1. Aktörskapets treenighet och möjlighetsutrymmen (Grillitsch & Sotarauta 2020; Sotarauta, Kurikka, Kolehmainen & Sopenan, 2021)

4 Finlands skärgårdar och skärgårdspolitik

4.1 Skärgårdens karaktär

De naturgeografiska förhållandena formar skärgårdarna på många sätt. Skärgårdarnas platsensitiva karaktär kan inte förstås utan en känsla av de utmaningar som ett liv isolerat av vatten innebär.

”Skärgården är en värld av motsägelser: den är samtidigt lugn och vild, stor och liten, rik och fattig, och detta har påverkat traditionerna och livsstilen hos människorna som bor på öarna” (Baldacchino & Pleijel 2010).

Kärnan i definitionen av en skärgård är begreppet ö. ”En ö är ett markområde som är mindre än fastlandet och som omges av vatten och kan vara belägen i ett hav, en sjö eller en å” (Hirvonen m.fl., 2018). Royle och Brinklow (2018, 4) definierar en skärgård som en stor grupp öar. Enligt Finlands skärgårdslag anses till skärgården höra ”sådana öar i havsområdet och i insjövattnedragen som saknar fast vägförbindelse samt andra öar och områden på fastlandet vilka i övrigt i fråga om sina förhållanden kan jämföras med skärgården.” (Lagen om främjande av skärgårdens utveckling, 1981/494, 3 §; angående olika definitioner, se Antikainen m.fl., 2019).

Definitionen av en skärgård eller en ö är dock inte entydig (Hirvonen m.fl., 2018). Eurostat utgår från att en ö inte får ha någon fast vägförbindelse, det ska finnas minst 50 invånare, öns areal ska vara minst 1 km² och att avståndet från fastlandet ska vara minst en kilometer. Eurostats definition utesluter öar i norra Europa med liten folkmängd och i praktiken även öar som är belägna i sjöar. I Finland och Sverige finns det hundratals öar med färre än 50 invånare. Förenta nationernas havsrättskonvention lägger till ebb och flod i definitionen av en ö. I FN:s havsrättskonvention är en ö ett naturligt bildat landområde, som är omgivet av vatten och beläget över vattenytan vid högt tidvatten (UNCLOS, 2015).

4.2 Finlands skärgårdar

Jord- och skogsbruksministeriets publikation Finlands skärgårdsområden i ljuset av statistiken presenterar Finlands skärgårdsområden grundligt (Rannanpää m.fl. 2022). Skärgårdsområdet i Finland omfattar cirka 56 000 km² och utgör cirka 15 procent av Fastlandsfinlands areal. Åtta kommuner har utsetts till skärgårdskommuner och 40 till kommuner med skärgårdsdel. Utnämningen har gjorts med stöd av skärgårdslagen. Finlands skärgård omfattar 198 148 öar (Rannanpää m.fl. 2022). Antalet öar är störst i landskapet Egentliga Finland. Finlands miljöcentral (SYKE) och jord- och skogsbruksministeriet har utarbetat en platsbaserad klassificering för skärgårdsliknande områden. Skärgårdsområdena och fastlandsområdena som påminner om en skärgård är följande:

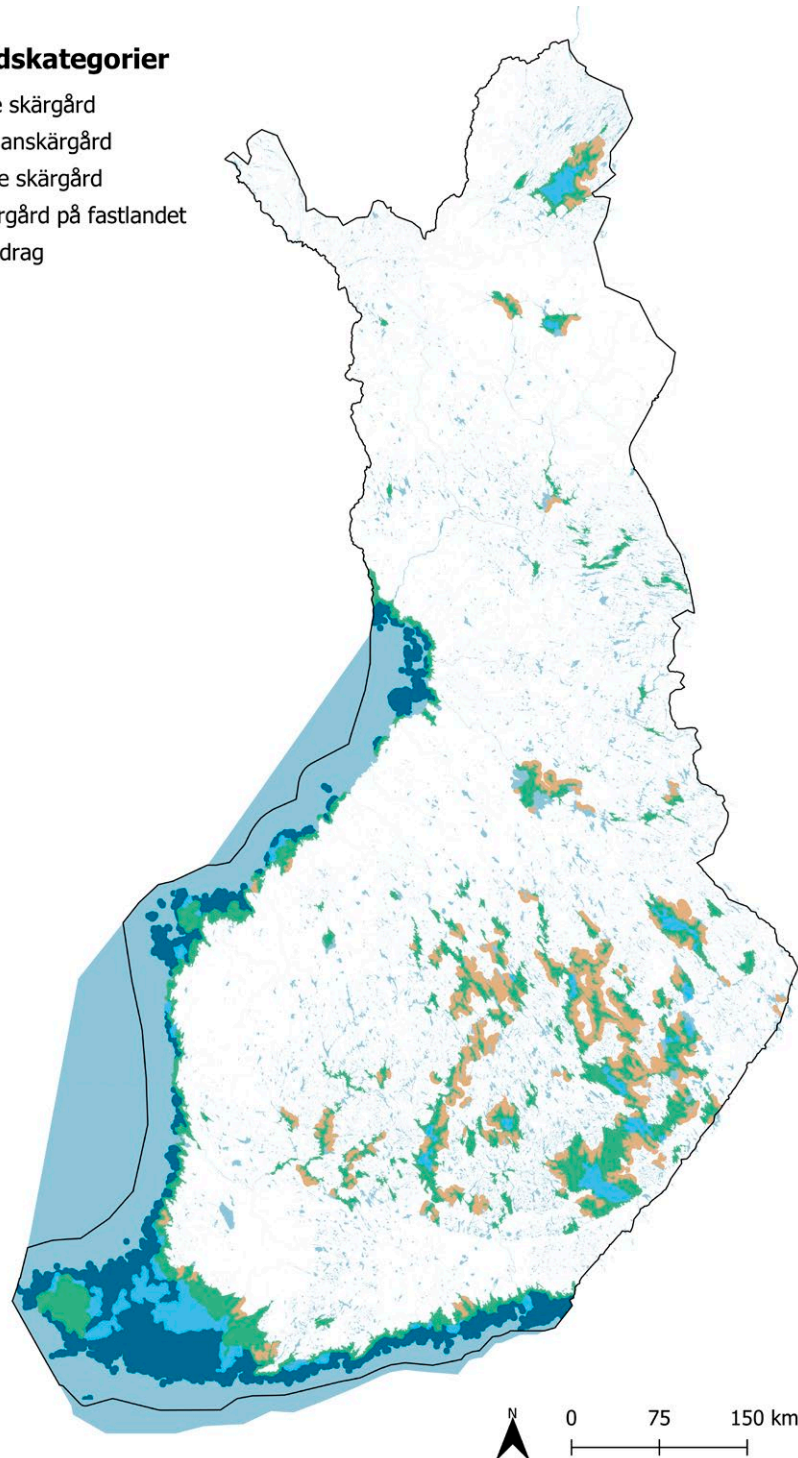
- **Inre skärgården:** Ett enhetligt skärgårdsområde nära fastlandet. Karaktäriseras av närheten till fastlandet och en större andel markareal än vattenområden. Fast vägförbindelse till fastlandet.
 - 45 % av skärgårdsområdet; 69 % av öarna; befolkning 245 603 år 2022.
- **Mellanskärgården:** Ett område som sträcker sig utanför den inre skärgården från fastlandet, där öarnas areal i regel är minst 20 procent eller där skärgården har förbindelse med skärgårdstrafik (färja, landsvägsfärja eller förbindelsefartyg). Kännetecknande är ett stort antal öar och korta avstånd mellan öarna. Saknar i allmänhet fast vägförbindelse.
 - 10 % av skärgårdsområdet; 16 % av öarna; befolkning 6 892 år 2022.
- **Yttre skärgården:** Område i havsområdena utanför den inre skärgården och mellanskärgården. Kännetecknande är vidsträckta vattenområden och ofta långa avstånd mellan öarna. Ingen fast vägförbindelse. Ställvis förekommer områden där avstånden mellan öarna är kortare.
 - 22 % av skärgårdsområdet; 6 % av öarna; befolkning 1 407 år 2022.
- **Skärgård på fastlandet:** Markområden och skärgårdsliknande omgivning som utgörs av tillhörande vattenområden. Vattendragen splittrar området, vilket försvårar tillgängligheten
 - 23 % av skärgårdsområdet; 1 % av öarna; befolkning 74 115 år 2022.

(Rannanpää m.fl. 2022; angående metoden för klassificering, se Nurmio & Laurila, 2022)

Bild 2. Skärgårdsklassificering (Rannanpää m.fl. 2022, 17)

Skärgårdskategorier

- 1. Inre skärgård
- 2. Mellanskärgård
- 3. Yttre skärgård
- 4. Skärgård på fastlandet
- Vattendrag

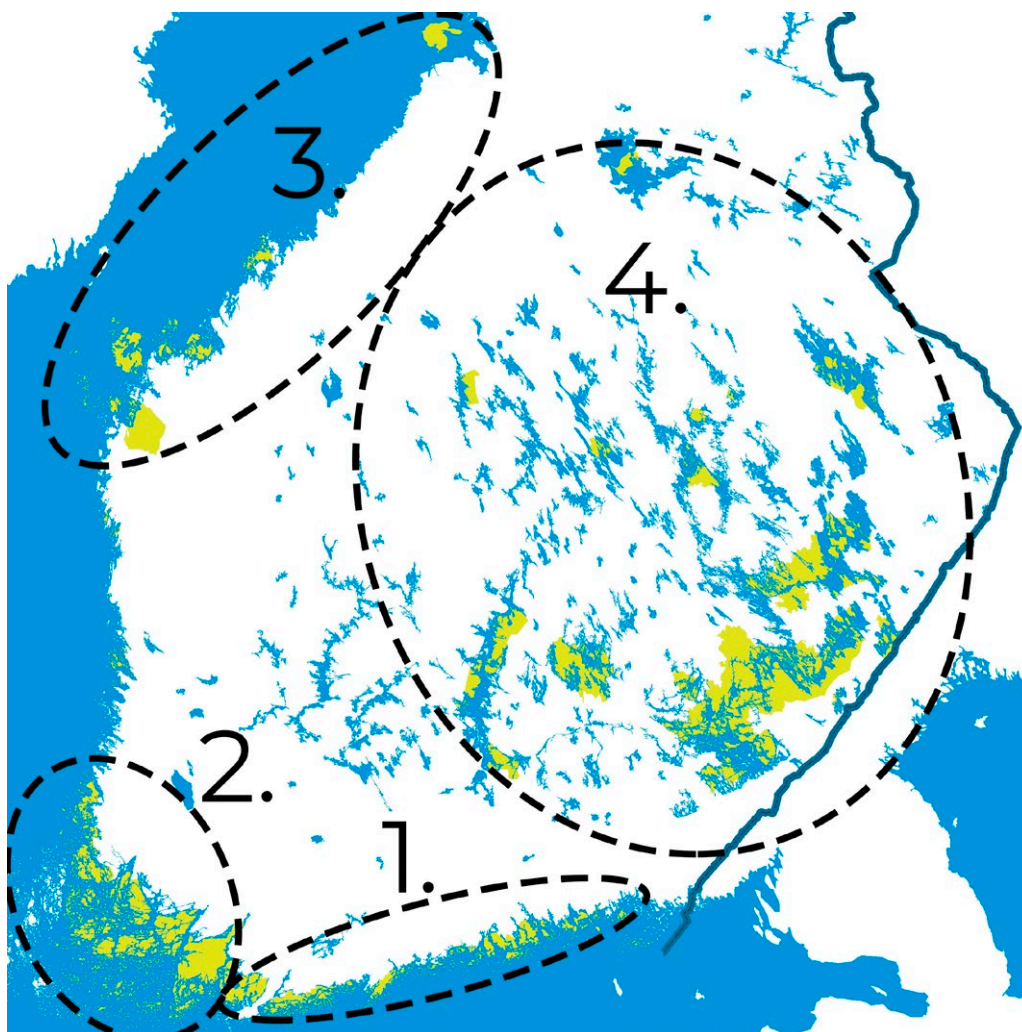

Skärgårdsprogrammet delar in skärgårdsområdena i fyra olika helheter:

- **Sydvästra Finlands skärgård:** Naturgeografiskt splittrad. Finlands mest kända och folkrikaste skärgård. Tusentals öar i olika storlekar, varav många kan besökas med landsvägsfärja, färja, förbindelsebåt och egen bil. Populärt resmål.
- **Finska vikens skärgård:** Mer vidsträckt naturgeografisk struktur än Sydvästra Finlands skärgård. Karakteristiskt är det urbana skärgårdsområdet utanför huvudstadsregionen. Den östra delen domineras av stora fjärdar. Den västra delen är mer splittrad. Flera populära rekreationsobjekt (Unescos världsarv Sveaborg och områden som tidigare tillhört försvarsmakten). Fler hamnar än i övriga skärgårdsområden.
- **Österbottens skärgård:** Topografin är varierande och strandlinjen är mycket splittrad. Svårframkomlig skärgård. Kvarkens skärgård är Finlands enda naturarvsobjekt på Unescos världsarvslista.
- **Insjöfinlands skärgård:** Karakteristiskt är den rikliga förekomsten av sjöar och varierande landskap. Jord- och skogsbruket är en betydande näring. Populärt fritidsbostadsområde.

(Människornas skärgård, 2020, 9)

Bild 3. Finlands fyra skärgårdsområden: 1) Finska vikens skärgård, 2) Sydvästra Finlands skärgård, 3) Österbottens skärgård och 4) Insjöfinlands skärgård (Människornas skärgård, 2020, 19)

4.3 Skärgårdspolitiken i Finland

Linjerna för Finlands skärgårdspolitik drogs för första gången upp i skärgårdskommitténs slutbetänkande 1957. Det skapade grunden för en skärgårds- och kustpolitik som omfattar områden utan fast vägförbindelse. (Hirvonen m.fl., 2018). I 2000-talets Finland har skärgårdarna identifierats och erkänts i lagen om främjande av skärgårdens utveckling (skärgårdslagen 1981/494; lagen i fråga gäller inte Åland).

Skärgårdslagen förpliktar staten och kommunerna att trygga den fasta bosättningen i skärgården genom att skapa tillräckliga möjligheter till utkomst och rörlighet samt genom att trygga basservicen. Dessutom förpliktar skärgårdslagen till att skydda skärgårdens landskapsbild och natur för miljöskador (Skärgårdslagen 1981/494). Enligt skärgårdslagen ska statliga aktörer begära ett utlåtande av skärgårdsdelegationen om de ämnar minska antalet arbetsplatser i en skärgårdskommun eller i en skärgårdsdel av annan kommun (Människornas skärgård, 2020, 10).

Utsikterna i programmet för skärgårds- och insjöområdena har sammanfattats i en vision för framtiden för Finlands skärgårdar: "Finlands skärgårdar är livskraftiga, tillgängliga och naturnära områden som erbjuder en mångsidig och kulturellt utpräglad boende- och verksamhetsmiljö. Livskraftiga skärgårdsområden skapar välfärd i hela samhället." (Människornas skärgård, 2020, 12) För att förverkliga visionen bygger skärgårdspolitiken på följande spetssteman:

- **Förbindelser och rörlighet:** Datakommunikations- och telefonförbindelser, skärgårdstrafik och infrastruktur i anslutning till båtliv.
- **Boende, barn och unga:** Attraktiv och trygg boendemiljö, multilokalitet, platsberoende arbete.
- **Näringar och tjänster:** Basservice, jordbruk, skogsbruk och fiske, multiföretagande, hållbar turism året runt.
- **Skärgårdskultur:** Skärgårdslivsstil, kultur- och traditionslandskap (inkl. den byggda kulturmiljön, skärgårdens varumärke).
- **Natur och miljö:** Skärgårdsmiljöer och -vattendrag, energiproduktion, ekologisk hållbarhet.

(Människornas skärgård, 2020, 14)

Hörnstenarna i skärgårdspolitiken är platsbaserad verksamhet, samarbete och nätverk, smart anpassning och miljöansvar (Människornas skärgård, 2020). Skärgårdspolitiken bygger på identifiering av olikheter och utveckling av skräddarsydda lösningar. På samma sätt som annan regionutveckling identifierar skärgårdspolitiken att resurserna är begränsade och betonar betydelsen av kompanjonskap på alla regionnivåer. I det skärgårdspolitiska programmet betonas påverkan på de aktörer som beslutar om resurser som är viktiga för skärgården.

I utvärderingsrapporten för skärgårdspolitiken antar man att Södra och Västra Finlands skärgårds betydelse kommer att öka som en internationell attraktionsfaktor och man konstaterar att det internationella samarbetet av naturliga skäl fokuserar på de nordiska länderna och i synnerhet Sverige (Hirvonen, m.fl., 2018). Smart

anpassning i utvecklingen av skärgården betonar anpassning till en nedåtgående spiral med beaktande av skärgårdsbornas och skärgårdsbesökarnas delaktighet, säkerhet, sociala nätverk och ekologiska, sociala och ekonomiska verksamhetsförutsättningar för hållbar utveckling.

Regeringsprogrammet för Petteri Orpos regering (Ett starkt och engagerat Finland, 2023) lyfter fram skärgården med tanke på självförsörjningen och försörjningsberedskapen, skärgårdens livskraft, natur- och skärgårdsturismen, skärgårdstrafiken, behovet av att uppdatera skärgårdslagen, bortförseln av näringsämnen från avrinningsområdena, miljöskyddet och den nationella säkerheten. Regeringsprogrammet betonar att de möjligheter som skärgården erbjuder ska utredas för att det ska vara möjligt att skapa incitament för att främja flyttning till landsbygden och skärgården. Det förändrade geopolitiska läget och Finlands anslutning till Nato har lyft fram säkerhetsfrågorna på regeringens agenda. Samtidigt är säkerheten starkare kopplad till skärgårdarnas framtid än den varit tidigare.

I bästa fall skapar visionen dragningskraft mellan nuet och framtiden och utmanar människor att agera. Skärgårdspolitikerna stöder sig på de allmänna riktlinjerna för den finländska regionutvecklingen i fråga om livskraft, närhet till naturen, respekt för olikheter och partnerskap, men som helhet ger den en slapp bild av framtiden. Strategin för utveckling av skärgårdarna förblir konservativ och säkerhetsinriktad; dess mobiliserande kraft kan antas vara relativt liten. Dokumenten om skärgårdspolitikerna ger en mycket bra bild av de finländska skärgårdarnas särdrag och framtida utmaningar både kvalitativt och med stöd av statistikdata.

5 Vad anser resten av världen om skärgårdar och skärgårdspolitik?

Det skulle vara lätt att svara kort på frågan som tas upp i rubriken: världen tänker knappt på skärgårdarna alls.

Det har forskats väldigt lite om skärgårdar ur ett humangeografiskt perspektiv eller andra humanvetenskapliga perspektiv. Forskningen har huvudsakligen fokuserat på öar (Stratford m.fl. 2011, 118) och skärgårdar hör till det som undersökts minst bland dem som är intresserade av öar (Stratford, 2013). Stratford m.fl. (2011) konstaterar att man inom humanistiska och samhällsvetenskaper i huvudsak granskar öars förhållande till fastlandet eller havet, men forskningen om dynamiken mellan öarna har varit obetydlig. Enligt Stratford (2013) bör öar betraktas som sammanhang som bygger på förbindelser, rörlighet och mångfald. Som Baldacchino (2018) konstaterar i en bok om öforskning som han varit redaktör för, är största delen av världens öar en del av en större helhet av öar, alltså en skärgård, men trots det har skärgårdarna förblivit en "epistemologisk blind fläck" i den samhällsvetenskapliga forskningen (Baldacchino, 2018, xxviii).

Att skärgårdarna fått obetydlig uppmärksamhet torde bero på deras relativt ringa ekonomiska roll i nationernas utveckling. Även i den regionala forskningen har uppmärksamheten till stor del riktats mot det stora och synliga, och områden som skärgårdar hamnar i skuggan och förblir ett brus i regressionsmodellernas residualler. Skärgårdsstater lyfts dock fram i medierna och forskningslitteraturen (t.ex. Kiribati, Marshallöarna, Maldiverna och Tuvalu) på grund av de utmaningar som den stigande havsnivån medför. Storbritannien, Japan och Indonesien är ö- eller skärgårdsstater, men de betraktas egentligen inte som det på grund av deras stora skala (se mer om öar och de helheter de bildar i Baldacchino, 2018).

I Europa finns det flest öar i Sverige (267 570), Norge (239 057) och Finland (198 148) samt i den europeiska delen av Ryssland (Rannanpää, 2022). I Norden finns det också exceptionellt många öar i sjöar och älvar. I Medelhavet som är känt för sina öar finns det några tusen öar, men Medelhavsöarna har betydligt större invånarantal än öarna i norr (Antikainen m.fl., 2019).

I de europeiska länderna förekommer skärgårdspolitik som är strategisk (ledd av staten) endast i Finland och Kroatien. Båda länderna har en skärgårdslag, och skärgårdens särställning definieras i grundlagen. Strategisk skärgårdsutveckling sker på regional nivå även i Skottland (inkl. skärgårdslag) samt på de största öarna i Italien, Spanien och Portugal. Övriga länder med skärgård har en del åtgärder för att utveckla skärgården antingen på statlig nivå (Irland, Estland, Grekland och Italiens små öar) eller på regional nivå (Sverige, Danmark, Holland och Italiens små öar) (se närmare Antikainen m.fl., 2019).

Vi gör inte en heltäckande granskning av innehållet eller förvaltningsmekanismerna i skärgårdsländernas politik, men vi lyfter fram visioner, mål och prioriteringar för utvecklingen av de nordliga skärgårdarna i syfte att se hur skärgårdspolitiken tar upp skärgårdarnas framtid.

5.1 Skottland

Skottland består av fastland och mer än 790 öar, varav en stor del hör till Orkneyöarna eller Hebriderna och Shetlandsöarna. Endast 93 öar är bebodda; de har omkring 103 000 invånare, vilket motsvarar cirka 2 procent av Skottlands befolkning. De största skotska kustöarna är Lewis och Harris i Hebriderna. I Skottland är definitionen av en ö ett naturligt bildat landområde som (a) är omgivet av havet från alla håll och (b) beläget över vattenytan vid högvatten (Antikainen m.fl., 2019).

Skottlands öpolitik grundar sig på en lag från 2018. Den förpliktar den skotska regeringen och myndigheterna att beakta öarnas särdrag och behov i beslutsfattandet och planeringen av service. Skottlands öpolitik är en del av Skottlands regionutvecklingspolitik och har som mål att förbättra levnadsvillkoren i de skotska ösamhällena och hjälpa öarna att möta framtidens utmaningar. Den skotska regeringen anser att det är viktigt att se till att öarna även i framtiden är en väsentlig del av den skotska identiteten, kulturen och samhället. De största utmaningarna i Skottlands öpolitik är befolkningsminskningen, försämrad näringsverksamhet, bristfälliga trafikförbindelser och klimatförändringens effekter.

I dokument om utvecklingen av Skottlands ögrupper presenteras ingen vision om deras framtid, men kärnan i den skotska öpolitiken, liksom i Finlands, är att stärka öarnas livskraft genom att identifiera deras olikheter, stödja hållbar utveckling och ge öborna möjlighet att delta i utvecklingsplaneringen. Utvecklingsplanen grundar sig på ett integrerat, platsbaserat och helhetsbetonat förhållningssätt med målet

att beakta ekonomiska, sociala och miljömässiga aspekter (National Islands Plan, 2019). 'National Islands Plan' presenterar följande strategiska mål som grundar sig på skärgårdslagen:

1. Befolkningsminskningen ska stoppas och en sund och balanserad befolkningsprofil ska säkerställas (t.ex. ska 50 000 pund erbjudas unga och familjer som vill stanna på öarna eller flytta till öarna)
2. Trafiktjänsterna ska utvecklas
3. Boendeförhållandena ska förbättras
4. Tillgången till bränsle ska förbättras
5. De digitala förbindelserna ska förbättras
6. Hälso- och socialtjänsterna ska utvecklas
7. Miljöns tillstånd ska utvecklas och satsningar ska göras på biosäkerhet
8. Klimatförändringen ska stävjas och man ska anpassa sig till den
9. En ren, prisvärd och säker energitillgång ska tryggas
10. Olika typer av ösamhällen ska stödjas
11. Konst, kultur och språk ska stödjas
12. Förutsättningar för livslångt lärande ska skapas
13. Ett effektivt genomförande av den nationella planen för öarna ska säkerställas

(National Islands Plan, 2019)

Skottland har identifierat öarnas karaktär och de viktigaste utmaningarna, men har inte kunnat måla upp en egentlig vision om deras framtid. I utvecklingen betonas frågor som är viktiga för framtiden på ett övergripande sätt, men poängen med utvecklingen går inte att urskilja. Skottlands öpolitik har också kritiserats för att vara centraliserad och byråkratisk (Antikainen m.fl., 2019). Trots sina fina målsättningar har den inte lyckats främja målen i den nationella planen för öarna på önskat sätt (Kuusisto & Leppänen, 2019).

5.2 Irland

I Irland definieras en ö som ett landområde som dagligen isoleras av tidvattnet och som inte är förenat med fastlandet med hjälp av en bro (Antikainen m.fl. 2019). Irland har 23 öar med knappt 3 000 invånare, och antalet turister uppgår till omkring 300 000 per år.

Målet med den irländska öpolitiken (2023–2033) är att säkerställa att det även i framtiden finns hållbara och livskraftiga samhällen på öarna och att öbor och turister även i fortsättningen på ett miljömässigt hållbart sätt kan uppleva och uppskatta öarnas unika kultur, kulturarv och miljörikedom (Our living islands, 2023). Följande teman har lyfts fram i öpolitikens kärna:

- **Återupplivning av folkmängden på öarna.** Målet är att stoppa befolkningsminskningen och i samarbete med ösamhällena skapa förhållanden som uppmuntrar unga att stanna kvar på öarna eller flytta dit för att bo, arbeta och bilda familj. Öarnas tillgänglighet och trafiktjänster samt infrastruktur lyfts fram.
- **Diversifiering av öarnas ekonomiska grund.** Målet är att öarna ska utnyttja sina egna styrkor, diversifieras till nya branscher och ta tag i nya möjligheter. Nätverksarbete, turism, kultur och kulturarv, jordbrukslivsmedel, havsekonomi, formgivning och hantverk, audiovisuell industri, förnybar energi och socialt företagande lyfts fram.
- **Förbättra hälsan och välfärden.** Målet är att säkerställa att ösamhällena har goda möjligheter att få hälsovårds-, nöd- och miljöavfallstjänster.
- **Stödja ösamhällena.** Målet är att ge alla ösamhällena möjlighet att uppnå sin fulla potential genom att skapa en gemensam uppfattning om sina egna behov och möjligheter samt genom att delta och påverka beslut som påverkar deras framtid.
- **Skapa en smart och hållbar framtid.** Målet är att utnyttja ösamhällenas egna innovationer, kunskaper och flexibilitet samt att hjälpa dem att använda naturresurserna som omger dem. Målet är också att utnyttja den tekniska utvecklingen genom att satsa på grön energi och smarta öar. Man vill också trygga den biologiska mångfalden och skydda naturen.

(Our living islands, 2023)

Precis som Skottland har Irland på ett övergripande sätt identifierat öarnas framtidselement, men dokumenten lyfter inte fram någon skarp vision om deras framtid.

5.3 Sverige

I Sverige finns det cirka 267 000 öar, varav 38 procent ligger vid kusten och 62 procent i sjöar och älvar. Den svenska skärgården utgör cirka 3 procent av landets markareal (Antikainen m.fl., 2019). I Sverige finns över 500 bebodda öar som saknar broförbindelse till fastlandet.

De flesta bebodda öar utan förbindelse till fastlandet finns till havs. I Stockholms och Västra Götalands län finns många öar både till havs och i sjöar och älvar. I kombination med närheten till stora städer har detta lett till att öarna har förhållandevis många invånare. Antalet bebodda öar (utan fast förbindelse till fastlandet) har minskat med 37 under åren 2010–2020, men antalet invånare på öarna har ökat med nästan 4 000 personer. I slutet av 2020 bodde nästan 20 000 av invånarna i Västra Götalands län på öar. Drygt hälften av de bebodda öarna finns i Stockholms län (93 000 boende, 2022). Stockholms skärgård är Sveriges största skärgård. Den omfattar cirka 30 000 öar och skär från Stockholm österut till Ålands hav (93 000 boende, 2022).

Visionen om den svenska skärgården betonar skyddet och utvecklingen av skärgårdens natur-, kultur- och upplevelsevärden samt tryggandet av en hållbar och blomstrande framtid (Vision 2030). I de verksamhetspolitiska dokumenten presenteras 13 strategiska mål och olika åtgärder för att uppnå visionen. De handlar om att förbättra vattenkvaliteten, utöka antalet skyddsområden, stödja distansarbete och uppmuntra ungdomar och familjer att stanna kvar på öarna eller flytta till öarna. I de politiska dokumenten betonar man att ösamhällen och andra intressenter måste inkluderas i genomförandet av politiken.

I Sverige ansvarar landskapen för skärgårdspolitiken och det har inte utarbetats någon centraliserad skärgårdspolitik på nationell nivå. Skärgårdspolitiken har således blivit en del av den mer omfattande landskapsledda regionutvecklingsplaneringen. Utvecklingsprojekt finansieras särskilt av Sveriges landsbygdsprogram. Den landskapsbaserade utvecklingsmodellen betonar utveckling nerifrån och upp och ett bättre beaktande av skärgårdarnas regionala drag. I projekt med anknytning till skärgården deltar ofta antingen den regionala skärgårdsorganisationen eller Skärgårdarnas Riksförbund (Antikainen m.fl. 2019). Enligt Antikainen m.fl. (2019, 82) har den landskapsdrivna skärgårdspolitiken kritiserats för att vara alltför splittrad.

I visionen för Stockholms skärgård 2030 betonas en tillgänglig och hållbar skärgårdsmiljö för nuvarande och kommande generationer. Planen betonar det gemensamma ansvaret för att bevara och utveckla ett stort och urbant rekreationsområde. Det ses som en mycket viktig resurs för lokala turister och turister från andra delar av Sverige och världen.

5.4 Danmark

Danmark är en marin stat där det inte är mer än 52 km till havet från en enda ort. Danmark har 406 öar, men bara 78 av dem är bebodda. Danmark har ingen separat skärgårdsstrategi eller skärgårdspolitik. Å ena sidan är utvecklingen av skärgården precis som i Sverige en del av en mer omfattande landskapsdriven regionutvecklingspolitik och å andra sidan sköts skärgårdsområdenas och andra regioners ärenden av sektorministerierna inom respektive område (Antikainen, 2019, 84–85). I den nationella marknadsföringen av öarna betonas naturupplevelser, spännande kulturhistoria samt varma och vänliga skärgårdsbor.

Bornholm och Samsø valdes till EU:s mest hållbara öar 2020 (EU belönar de öar som är i främsta ledet när det gäller produktion av förnybar energi och hållbar utveckling som det lokala samhället deltar i). Bornholms vision heter 'Bright Green Island' och enligt den strävar ön efter att vara CO₂-neutral före 2025 och utsläppsfri före 2035. Utvecklingen av sol- och vindkraftverk är kärnan i strategierna.

”Vi på Bornholm vill vara ett hållbart och klimatvänligt ösamhälle före 2035. Vi tror att vår ös hållbara framtid förutsätter att vi använder och skyddar våra gemensamma naturresurser på ett klokt och hållbart sätt” (Bornholm Bright Green Island, se Christensen m.fl. 2021).

Bornholms strategiska mål är bundna till FN:s 17 mål för hållbar utveckling och åtta teman:

- **Affärsverksamhet:** God affärsverksamhet av hållbarhet
- **Faktabaserad hållbar utveckling:** Den gröna omställningen dokumenteras och följs upp
- **Koldioxidneutralitet:** Målet är att vara ett klimatpositivt modellsamhälle 2025 (100 % CO₂-neutral energiproduktion, 2032: Allt avfall från Bornholm behandlas som resurser, 2035: Ett samhälle med 0-utsläpp)
- **Rörlighet:** Miljövänlighet, alla landtransportmedel måste bli gröna.
- **Boende:** Hållbart boende blir en del av kulturidentiteten.

- **Livsmedel:** Att vara en föregångare inom danska hållbara livsmedelsprodukter.
- **Natur:** Göra skyddet av naturresurserna livsviktigt för alla åtgärder.
- **Delaktighet:** Se till att alla invånare på Bornholm är en del av Bright Green Island.

(Bornholm Bright Green Island, se Christensen m.fl. 2021)

Ön Samsø siktar på att vara helt självförsörjande i framtiden. Ön använder förnybar energi från 11 vindkraftverk för att driva det lokala samhället. I utvecklingen betonas den 'underbara' ön där man kan göra promenader, se historiska slott, vikingahistoria och äta Danmarks bästa potatis. Seeland lyfter fram slotten och fiskebyarna i norr, vikingaskatten i väst och den dramatiska naturen i söder.

Danmark tänker egentligen inte på öar eller skärgårdar, men havet är centralt i den nationella utvecklingen. Danmarks nationella sjöfartsstrategi betonar att sjöfarten även i fortsättningen ska vara en ekonomisk tillväxtmotor. Automatisering och digitalisering lyfts fram. Enligt strategin ska Danmark etablera sin ställning och marknadsföra sig som ett internationellt erkänt testcenter för sjöfarten, där forskning och utveckling går hand i hand med utvecklingen av produkter, tjänster och system (Maritime Denmark... 2018).

I den danska havsplanen är målet att 10 procent av havsområdena ska vara strikt skyddade och 20 procent skyddade. Havsmiljöplanen är ekosystembaserad. Målet är att skapa samexistens mellan havsvindparker, fiske och biologisk mångfald (Maritime Denmark... 2018). Genom klimatavtalet om grön el och värme säkerställs ramarna för en fyrdubbling av produktionen av sol- och vindenergi fram till 2030 samt möjligheten att femdubbla havsvindkraften.

5.5 Norge

Enligt Antikainen m.fl. (2019) finns det 239 057 öar i Norge, varav 327 har invånare men ingen fast vägförbindelse till fastlandet. Öarna som saknar fast vägförbindelse har cirka 70 000 invånare. Det är typiskt för Norge med kluster av små öar längs strandlinjen. I Norge finns det relativt många öar med fast bosättning som har förbindelse till fastlandet via en bro eller tunnel (Antikainen, 2019).

Norge har ingen separat skärgårdspolitik. Öarna är en del av regionutvecklingspolitiken, som sköts av Kommunal og moderniseringsdepartementet. Norge har ingen separat öorganisation eller annan intresseorganisation som driver skärgårdsbornas

ärenden. Bygget av en fast bro- eller tunnelförbindelse till fastlandet samt flygförbindelser till små flygplatser är i allmänhet en av de viktigaste skärgårdspolitiska frågorna i Norge. De nordliga områdena och bergsområdena blir viktigare regionalpolitiska teman än skärgårdarna. De är svårare att nå, mer outvecklade och fattigare än kust- och skärgårdsområdena. I själva verket är Norges kustregion rik, eftersom en stor del av Norges exportprodukter (fisk, olja och tillhörande småindustri) finns vid kusten och i skärgården (Antikainen 2019, 83).

5.6 Sammanfattning

Norge och Danmark tänker på havet och tillhörande näringar och endast indirekt på öarna. Skottland har en helhetsbetonad syn på öarna och betonar deras betydelse särskilt med tanke på den skotska identiteten. Highlands and Islands är en viktig del av skotskheten. Sverige lutar på att regionerna tänker själva, och tyngdpunkten ligger på skärgården som finns nära storstäderna. Skärgårdspolitiken i alla snabbt granskade länder betonar vikten av att stärka livskraften och en hållbar utveckling. Målet för varje land är att bygga sådana platsbundna möjlighetsutrymmen som gör det möjligt att bo på öarna även i framtiden. Skärgårdarnas unika karaktär, hållbar utveckling, nya energiformer, kulturhistoriska värden, turism och upplevelser lyfts fram i alla länder.

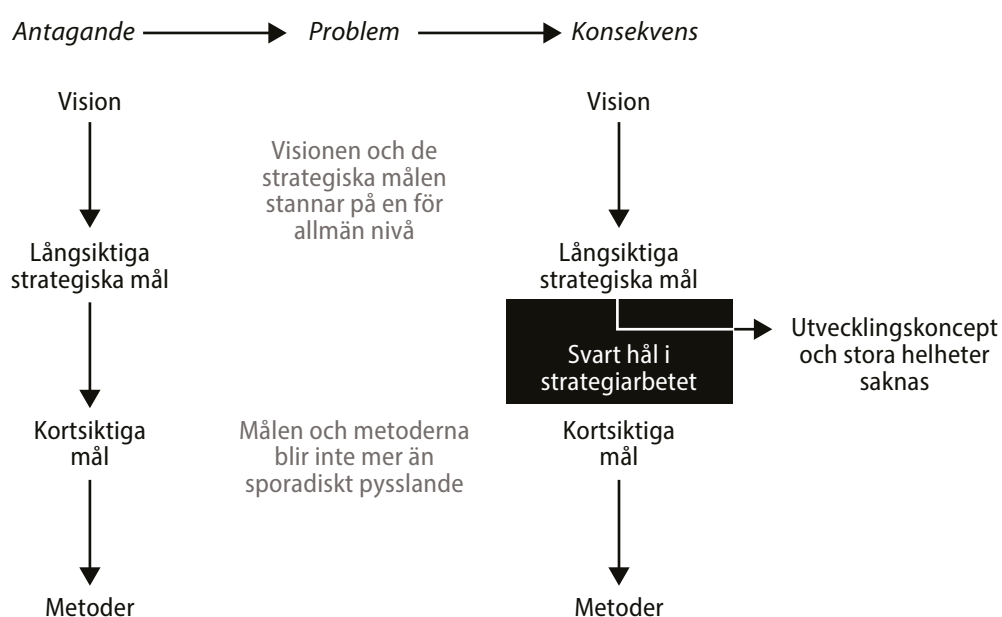
Förenklat kan man konstatera att skärgårdens framtid i norra Europa tros byggas på frivillighet och deltagande, natur- och kulturhistoriska värden, nya energiformer och turism. I alla dokument finns det en lucka som motsvarar det strategiska konceptet mellan riktlinjerna på allmän nivå och de nödvändiga åtgärderna. Utvecklingsprogrammen skapar ingen särskild dragningskraft mellan framtiden och nuet. Skärgårdarnas största utmaning är samma som så många olika områden i många länder har mött: hur kan man förverkliga goda idéer, hur undviker man svarta hål i strategiarbetet?

I regionutvecklingen förblir visionerna och de strategiska målen ofta på en så allmän nivå att de inte skapar tillräcklig dragningskraft mellan nuläget och framtiden, eller så är det svårt att ur dem uppfatta hur visionen och de strategiska målen borde styra verksamheten. Ofta beslutar man att finansiera projekt som är politiskt² möjliga och som det är möjligt att fatta beslut om. Om man inte når enighet när det gäller stora projekt och om varje organisation eller kommun måste få ett eget projekt,

2 Politiskt betyder här inte bara partipolitik, utan samordning av många mål i vidare bemärkelse.

splittas stora projekt som kräver samarbete till flera små projekt utan koppling till varandra och till utvecklingsstrategierna. Goda idéer rinner ner i det svarta hålet i strategiarbetet, vilket leder till att utvecklingskoncepten blir tunna och inga stora utvecklingshelheter åstadkoms (se Linnamaa & Sotarauta 2000; se även Nieth m.fl. 2018 Nieth, 2019).

Bild 4. Svart hål i strategiarbetet (Linnamaa & Sotarauta 2000)

Med tillämpning av Sotarauta och Lähteenmäki (2001) påverkas uppkomsten av svarta hål av följande faktorer: (1) Resurserna för utveckling identifieras inte tillräckligt noggrant och man kan inte utnyttja dem. (2) Man försöker inte ens planera och genomföra stora helheter av rädsla för motstånd från andra aktörer. (3) Man har inte fäst tillräcklig uppmärksamhet vid utvecklingen av nyckelaktörernas kompetenser. (4) Utvecklarna tror för mycket på 'visionens och strategiernas kraft', vilket leder till att man inte satsar tillräckligt på att mobilisera och samordna den kompetens, den makt och de resurser som behövs för att genomföra en strategi. För att undvika svarta hål i strategiarbetet krävs systematiska satsningar på aktörskap (se kapitel 3).

6 Fem scenarier för skärgårdarnas framtid

6.1 Utgångspunkten för scenarierna

Våra framtidsutsikter är intellektuella tankelekar om möjliga utvecklingsförlopp som bygger på forskningsdata och material som samlats in för denna rapport. Vi vet inte hur skärgårdarnas framtid kommer att se ut, men vi tror att de fem scenarierna ger oss möjlighet att diskutera såväl önskade, fruktade som tänkbara framtidsscenarier.

Scenarierna utesluter inte varandra utan är överlappande. Element från varje enskilt scenario kan också hittas i andra scenarier och ett enskilt scenario kan förverkligas i mindre utsträckning i en värld som beskrivs av ett annat scenario. De framtidsutsikter vi presenterar är inte absoluta utan relativa. Till vissa delar och i vissa delar av skärgårdarna kan de alla komma att förverkligas i någon form.

De fem scenarierna för Finlands skärgårdsområden är skärgården som upplevelse, skärgården som livsstil, skärgården som trygghet och skärgården som ödemark samt en punktmässig skärgård, som är en kombination av de övriga fyra. Varje scenario lyfter fram ett spetstema, som används för att granska ett möjligt utvecklingsförlopp åt gången. Scenarierna gäller både havs- och sjöområden.

Bild 5. Scenarier för Finlands skärgårdar 2045

Alla scenarier utgår från Baldacchinos (2020) tanke att öar och skärgårdar inte kan generera en gynnsam utveckling enbart med hjälp av lokala och regionala resurser och kompetens (endogen utveckling). Öarna och skärgårdarna är starkt bundna till utvecklingen i resten av Finland och utvecklingen i världen i vidare bemärkelse. Även om så är fallet är det dock svårt att se skärgårdarna ta betydande steg mot framtiden utan lokal och regional aktivitet.

Den allmänna spelplanen som ligger bakom scenarierna för Finlands skärgårdar 2024 kan sammanfattas på följande sätt:

- Skärgårdslagen är en institutionell hörnsten för utvecklingen av skärgården och skärgårdsdelegationen är en nyckelaktör på nationell nivå.
- Det skärgårdspolitiska programmet styr tänkandet men garanterar inte ensamt mobilisering och samordning av kompetens och resurser.
- Skärgårdarnas ställning i det nationella beslutsfattandet är inte stark. Deras förhandlingsposition är svag.
- Skärgårdarna är institutionellt svaga och deras utvecklingskapacitet är låg; de ekonomiska och mänskliga resurserna är små.
- Klimatförändringen påverkar skärgårdarnas framtid på svårförutsebara sätt.
- Säkerhetsrelaterade frågor lyfter allt mer upp skärgårdarna till havs på den nationella agendan.
- Tillgänglighet (basinfrastruktur och datakommunikationsförbindelser) är av central betydelse.
- Multilokalitet blir en del av skärgårdarnas vardag.
- Placeringen av havsbaserade vindkraftverk torde påverka övrig verksamhet.

Spelplanen skapar ramar för utvecklingen; den öppnar möjligheter och sätter gränser. Skärgårdsaktörerna kan inom ramen för den generera flera olika utvecklingsvägar. Strategirapporten för Arkösunds skärgård (Sverige) sammanfattar de allmänna utgångspunkterna för att skapa utvecklingsvägar för skärgårdarna:

- Naturen utgör grunden för skärgårdens dragningskraft. Socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbar utveckling utgör grunden för att människan och naturen tillsammans ska kunna bilda en livskraftig skärgård.
- Även om naturen prioriteras kan skärgården inte vara livskraftig på lång sikt utan att upprätthålla och utveckla skärgårdens basinfrastruktur.

- Utan strategisk utveckling (vision om framtiden och tydliga mål) är det svårt att skapa sådan engagerad utvecklingsverksamhet som skulle öppna nya utvecklingsvägar men beakta skärgårdens unika karaktär.
- Skärgårdens nyckelaktörer måste mobiliseras och tillsammans hitta rätt strategier och målgrupper.
- Både skärgårdens invånare och turister³ behöver bättre service och mer verksamhet året runt. Innovationsprocesser som syftar till att utveckla servicen bör effektiviseras och systematiseras. Utan ett professionellt grepp kan man inte anta att servicen kommer att utvecklas.

(A Future Analysis... 2020, 22).

6.2 Skärgården som upplevelse år 2045

År 2045 är upplevelsetjänster skärgårdens viktigaste näring. I sydvästra Finlands och Finska vikens skärgårdar finns flera skärgårdsvärldar som erbjuder tjänster året runt och små företag som säljer tjänster till dem som underleverantörer. I Insjöfinland finns en stor sjövärld som bygger på motsvarande koncept, men det är sjöarna och inte skärgården som har lyfts fram mest i både utvecklingen och marknadsföringen. I den österbottniska skärgården är utbudet av upplevelsetjänster mindre än i skärgårdarna i söder.

Skärgårdarnas utveckling har under de senaste 20 åren dragit nytta av den relativt gynnsamma konjunkturen i Finlands ekonomi och människors ökade beredvilighet att betala för betydelsefulla upplevelser. Inspirerade av upplevelseekonomin i Lappland och i vissa städer väcktes även skärgårdarnas intresse för de möjligheter som upplevelseekonomin erbjuder kring mitten av 2020-talet. Intresset tog fart på grund av att de traditionella näringarna långsamt tynade bort. Skärgårdsutvecklarna grävde fram upplevelseekonomins grundtankar och lyfte upp att det som är mer avgörande än priset för en tjänst är att möjliggöra genuina och unika upplevelser och minnen (Pine II & Gilmore, 1999; Jensen 2001). Satsningarna på

3 Enligt Statistikcentralen avses med turist "en övernattande turist, som tillbringar minst en natt på resmålet, antingen i avgiftsbelagd eller i avgiftsfri inkvartering" (Statistikcentralen, 2023). För enkelhetens skull använder vi termen turist för att hänvisa till alla som reser i skärgården på grund av fritid, arbete eller av någon annan orsak.

upplevelseekonomin ledde till att befolkningen i mellanskärgårdarna och de yttre skärgårdarna ökade något. Befolkningsutvecklingen i den inre skärgården började öka snabbt till följd av aktiv marknadsföringskommunikation och ett ökat utbud.

I skärgårdarna fnös man tidigare åt tanken på att sälja avskildhet, vind och regn som upplevelser. I juli kunde det finnas något att sälja, men det lever man inte på hela året, sade kritikerna. I upplevelseekonomin är det uttryckligen fråga om något speciellt, men rätt paketerat, svarade upplevelseekonomiaktivisterna. Eskapism, estetik, underhållning och möjlighet att lära sig är pelarna i upplevelseekonomin, men de förverkligas inte utan professionellt genomförda servicepaket. Skärgårdsborna försäkrades och påmindes om att upplevelseekonomins idéer har tillämpats inom turismen i Lappland sedan 1990-talet. Erfarenheterna från Lappland analyserades och man lärde sig att utvecklingen av upplevelseekonomin i Lappland har grundat sig på individualitet, genuinitet, berättelser, multisensoriska upplevelser, kontraster och växelverkan. Dessutom har man i produktionen av upplevelser betonat växelverkan och det oväntade (Tarssanen, 2009).

Det var inte lätt att övergå till upplevelseekonomi i skärgårdarna. Psykologisk konservatism bromsade upp utvecklingen. Den traditionella tankemodellen att skärgården existerar endast för skärgårdsborna själva var fortfarande stark. Forskarna debatterade om huruvida det handlar om att skydda skärgårdsnaturens existentiella egenvärde eller om existentiell egoism. Man var beredda att acceptera turister under sommarsäsongen för att upprätthålla en mer omfattande basservice på orten året runt. Även det splittrade markägandet och markägarnas ovilja att tillsammans söka nya affärsmöjligheter eller möjliggöra företagarnas verksamhet bromsade upp upplevelseekonomins möjligheter. På många ställen var utvecklingen av hamnarna, båtlivet och andra tjänster är centrala för upplevelseekonomin seg.

Företagare som framgångsrikt byggt upp nya affärsmodeller började i slutet av 2020-talet väcka både avundsjuka och hemlig beundran hos skärgårdsborna. De var redo att presentera sina servicekoncept både på utvecklingsseminarier och i medierna. De visade med sitt eget exempel att det med lämpliga servicekoncept går att skapa efterfrågan både under sommarsäsongen och utanför den.

Avundsjukan började småningom vända till nyfikenhet. Självständighet och företagsamhet som traditionellt respekterades av skärgårdsborna var en bra grund för att väcka nyfikenhet – kanske upplevelseekonomin ändå kunde bidra med en eventuell inkomstkälla vid sidan av de tidigare. Idén att kombinera många olika inkomstkällor var inte främmande i skärgårdarna. Problemet var att det

framtidssinriktade samarbetet mellan tjänsteleverantörerna, kommunerna, universiteten och staten fortfarande var relativt obetydligt. Utvecklingen baserade sig på politik som tog små steg och huvudsakligen fortsatte man som tidigare i skärgårdarna.

De observationer av skärgårdsbornas psykologiska konservatism och fastlåsning vid det förflutna som ofta lyftes fram i medierna irriterade skärgårdsborna. De var också irriterade över att jämföras med Lappland. Irritationen började långsamt övergå i en vilja att visa vad man går för. När den offentliga debatten utvidgades aktiverades kommunerna och även landskapsförbunden gick med i sökandet efter nya saker tillsammans med kommunerna. Kommunerna började systematiskt söka efter framtidsmöjligheter och aktörer tillsammans med företagare, andra skärgårdsbor och även aktörer utanför skärgården (bl.a. universitet). Även statliga aktörer deltog i arbetet. När diskussionen stampade på stället organiserade några kommundirektörer strategiprocesser som engagerade många skärgårdsbor men också experter utanför skärgårdarna. Det platsbaserade ledarskapet började befästas.

Även om man redan länge hade talat om upplevelseekonomi, märkte de aktörer som deltog i den omfattande allmänna debatten och strategiprocessen att tidsfönstret fortfarande var öppet. Det hade också gått flera år sedan coronapandemin, men det ökade intresset som den väckt för inhemsk turism och skärgårdarna höll fortfarande fönstret öppet. Även tanken på att erbjuda även andra än finländare upplevelser i skärgården diskuterades på allvar för första gången.

Utvecklingsvågen för upplevelseekonomin möjliggjordes av att man i sökandet efter nya riktningar inte utgick från begränsningar och knappa resurser, som så ofta tidigare, utan från framtida möjligheter. Företagare och kommundirektörer som tagit en ledande roll betonade upprepade gånger vikten av att identifiera möjligheter och att resurserna nog finns, bara det finns något att sälja. Under hela den nya efterspaningen kommunicerade nyckelaktörerna om identifierade möjligheter i sociala och traditionella medier. Skärgårdarnas positiva varumärke stärktes ytterligare och började väcka intresse även bland de stora företagen inom turism- och hotellbranschen.

I början av 2030-talet grundades den första skärgårdsvärlden i stor skala i Sydvästra Finlands skärgård. Den erbjöd förutom övernattnings och bra restauranger även välorganiserade och ledda servicepaket. Samma företagare grundade en annan skärgårdsvärld i Finska vikens skärgård. I Insjöfinland lyftes sjöarna upp i utvecklingen, även om Saimens sjövärld i stor utsträckning förverkligade samma tankar som servicekoncepten till havs. I de stora företagens kölvatten grundades flera små företag som erbjöd dykningstjänster, båturer och dylikt och som sålde sina tjänster

direkt till kunder eller skärgårdsvärldarna. När professionaliteten och innovativiteten steg till en ny nivå blev upplevelserna mer framträdande och det blev tydligare hur unika de är i förhållande till andra regioner och internationella turistcentra i Finland.

Om det ännu på 2020-talet endast fanns ett fåtal skärgårdsföretagare som levde på turism året runt, är deras antal mångdubbelt på 2040-talet. Den viktigaste enskilda investeringen var den upplevelsevärld som en tysk hotellkedja grundade i Sydvästra Finlands skärgård i slutet av 2030-talet, vilket öppnade en direkt kanal till den tyskspråkiga marknaden.

Särskilt i början av 2030-talet var spänningen mellan dem som maximerar skärgårdarnas instrumentella framtidsoption och dem som försvarar skärgårdens existentiella egenvärde påtaglig och diskussionerna hetsiga. Största delen av den nya generationens företagare respekterade dock naturen och skärgården och förstod framför allt värdet av ren miljö. Integreringen av den gröna omställningen gjorde det möjligt för upplevelseekonomin att växa i skärgårdarna. Skärgårds- och miljöaktivisterna fortsatte dock sina protester under 2030- och 2040-talen och kritiserade enskilda projekt, men i och med det ökade välståndet bland skärgårdsborna förblev deras inflytande i den offentliga debatten och det politiska beslutsfattandet marginellt. Den psykologiska tryggheten blev psykologisk företagsamhet.

I och med att antalet turister ökade och intresset för skärgårdarna ökade konstant, grundade staten, kommuner, stiftelser och universitet i mitten av 2030-talet ett forsknings- och utbildningscenter till havs och ett annat i Insjöfinland. Deras viktigaste uppgift är att erbjuda möjligheter att lära sig om skärgårdarnas natur, människor, historia, kultur och framtid samt att ta en ledande roll i skärgårdsforskningen. I praktiken består skärgårdarnas forsknings- och utbildningscentraler av en professor, ett varierande antal projektforskare och en administrativ person. Båda centralerna fick en donationsprofessur med stöd av två stiftelser. Även kommunerna och turistföretagen deltog i donationerna. Forskningscentralerna fick i uppgift att lyfta upp skärgårdarna på forskningsagendan och inleda både nationella och internationella projekt med extern finansiering.

När upplevelseekonomin etablerades som en del av skärgårdarnas vardag började skärgårdsidentiteten bli överkörd av "businessidentiteten". Största delen av turisterna eller invånarna i den inre skärgården var inte intresserade av genuinitet utan av lättillgängliga servicepaket. Skärgårdslivet urholkades till mjukdjur, t-shirts och andra varumärkesprodukter.

Ökningen av den ekonomiska aktiviteten i kombination med skärgårdslagens institutionella stöd har hållit basservicen på 2020-talets nivå och till vissa delar har den förbättrats. I samtliga skärgårdar har telefon- och datakommunikationstjänsterna utvecklats gynnsamt i takt med att efterfrågan ökat. Ökningen av antalet turister har också syns i form av en ökning av antalet sjukdomsfall och olika olycksfall, vilket för sin del har lett till en ökning av tjänsterna. Anordnarna av social- och hälsovårdstjänster, räddningsverket och polisen har utvecklat tjänster för snabba åtgärder tillsammans och separat.

På 2040-talet stöder sig ordnandet av tjänster mer än tidigare på de distanstjänster som den nya tekniken möjliggör och på servicefartyg som är i ständig rörelse i skärgårdarna samt på en drömarflotta (post och till vissa delar social- och hälsovårdstjänster). Skärgårdsbornas ökade välstånd och den strida strömmen av turister har gjort det möjligt att utveckla servicen. Samtidigt har servicenivån för åretruntboende kunnat hållas på en relativt god nivå. Det har blivit vanligare med boende på flera platser, eftersom skärgårdarnas servicenivå inte försämrar deras dragningskraft som den gjorde tidigare.

Klimatförändringen har förlängt sommarsäsongen, som nu sträcker sig från slutet av april till september. Uppvärmningen av havet har å ena sidan bidragit till att september är varmare än tidigare och å andra sidan till att väderförhållandena i skärgården är mer oförutsägbara och vattenkvaliteten sämre än tidigare. Miljöproblemen har dock inte på det sätt man befarat påverkat turisternas vilja att turista i skärgårdarna. Man vände sig snabbt vid att miljöns tillstånd försämrades.

Upplevelseekonomin blev den viktigaste inkomstkällan särskilt i Sydvästra Finlands och Finska vikens skärgård. I Sydvästra Finland och i Finska vikens skärgård kunde man genom ett omfattande samarbete bygga sådana möjlighetsutrymmen som lockade privata investeringar och företagare utanför skärgården på basis av skärgårdarnas omfattning och mångsidighet. I Insjöfinlands skärgård förekom upplevelseturism bara på enstaka platser och det uppstod ingen utvecklingsvision och utvecklingsstrategi som förenade aktörerna i stor utsträckning. I stället för upplevelsetjänster har man i Insjöfinland satsat på multilokalitet och på att stärka stugkulturen och tillhörande tjänster.

I Österbottens skärgård var utbudet av upplevelseekonomiska tjänster mindre än i Södra Finlands skärgårdar. Den österbottniska skärgården är mindre och mer splittrad till sin karaktär, dessutom är den känsligare än skärgårdarna i söder, vilket ledde till att man inte ville placera stora turistcentrum i området. Utvecklingen av

upplevelsetjänster hänvisades genom planläggning till ett fåtal platser för att det ska vara möjligt att skydda särdragen och fågelbeståndet i naturområdet som är av global betydelse.

Tabell 1. Hypotetiskt byggande av utrymme för möjligheter i upplevelsernas skärgårdar

Platsbundenhet	Tidsfönster	Ledande aktörer
Idén att utnyttja upplevelseekonomi grundade sig på en kommersialisering av skärgårdens unika natur och kulturarv på ett nytt sätt.	<p>Coronapandemin och den tekniska utvecklingen öppnade möjligheter att utmana de rådande tankemodellerna och utveckla nya tjänster.</p> <p>Det ökade intresset för skärgården skapade ett tryck på att "göra något" och underlättade mobiliseringen av resurser och aktörer.</p> <p>I skärgården förstod man att den positiva bilden inte är evig, utan att man måste arbeta systematiskt för den.</p> <p>Den största insikten var att skärgården inte utvecklas utan professionella servicepaket, berättelser och berättare.</p>	<p>Företagarna hade en stor roll i förändringen av tankeprocessen.</p> <p>Exempel från vissa framgångsrika företagare visade att skärgården har upplevelser att erbjuda, förutsatt att de produktifieras på ett bra sätt.</p> <p>En handfull kommunala aktörer styrde den offentliga debatten och ledde tankeprocessen tillsammans med företagarna.</p>

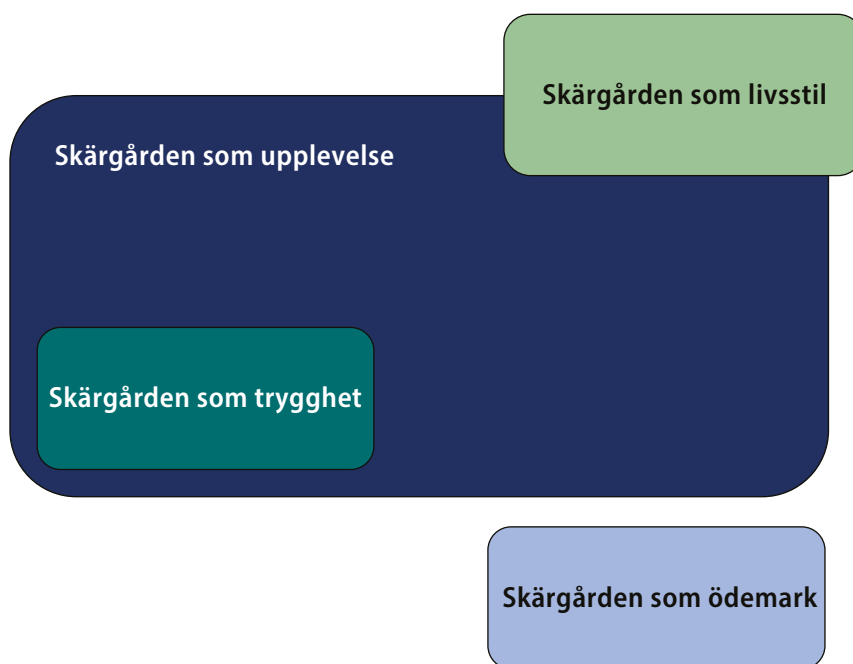
Kärnan i scenariot Skärgården som upplevelse är professionalism i all verksamhet och kommersialisering av de möjligheter skärgården erbjuder. Innovativt entreprenörskap är kärnan i utvecklingen av detta scenario, men ett aktivare utvecklingsgrepp och ledarskap i kommunerna gjorde det möjligt att stärka företagandet. Vissa kommunala ledare (tjänsteinnehavare och politiker) ändrade tillsammans med och utan ledande företagare på tankesätten på ett betydande sätt. De var institutionella företagare.

Upplevelsetjänsterna och de verksamheter som är knutna till dem är den viktigaste inkomstkällan på 2040-talet, men vissa delar av skärgården avfolkades också på grund av att upplevelsetjänsterna av miljöskäl har hänvisats till vissa utvalda platser

genom planläggning. Havsvindkraftverken placerades i områden där de inte påverkar turisternas upplevelser. Från skärgårdscentren gör man dock dagsutflykter för att se "havets jättar".

I skärgården finns också gott om plats för andra livsvägar och livsstilar, och de som kritiserar skärgården som upplevelse eller personer som positionerat sig utanför den har också kunnat hitta sin plats i skärgården på det sätt som presenteras i följande scenario.

Bild 6. Koncentration av scenariot Skärgården som upplevelse i förhållande till de andra scenarierna

6.3 Skärgården som livsstil år 2045

År 2045 är skärgårdsliv ett livsstilsval. I mellanskärgårdarna och de yttre skärgårdarna bor skärgårdsbor som är djupt förälskade i havet och öarna, och i de inre skärgårdarna nära städerna bor stadsskärgårdsbor. Det är endast några hundra personer som bor i de yttre skärgårdarna, men de värnar på många sätt om gamla traditioner. Stadsskärgårdsbornas livsstil bygger på bostadsområden som planlagts med tanke på havet, fritidsintressen med koppling till havet och närheten till städer.

På 2020-talet blev skärgårdslivet en livsstil som väckte ett ständigt ökande intresse för skärgården. Ett liv omgivet av vatten lyftes fram i medierna som ett exotiskt och romantiskt livsval. Både mediernas och turisternas intresse började dock avta redan efter mitten av 2020-talet, eftersom skärgården inte hade något nytt att erbjuda utöver traditionellt båtliv och stugliv. Människors intresse dalade eftersom de redan hade sett allt. När exotiken mattats av började berättelserna om skärgårdarna att upprepa sig.

Efter att det allmänna intresset avtog fortsatte människor som var väldigt intresserade av skärgårdarna att studera deras historia och traditioner. Skärgårdarnas berättelser avvek från övriga områden i Finland och påverkade en relativt liten men aktiv del av befolkningen på djupet. Skärgårdsaktivisterna kom framför allt från skärgårdssläkter, universitet och medborgarorganisationer. Särskilt de som flyttade till skärgårdarna från andra håll ville veta mer om sin nya livsmiljö och hitta metoder för att bevara skärgårdslivet. De traditionella skärgårdssläkternas nya generation var stolt över sina rötter. Kärleken till skärgården och havet eller sjöarna förenade dem med skärgårdsaktivisterna som flyttade dit från andra orter. I medierna började man kalla dem djupskärgårdsbor. Djupskärgårdsborna värnade om traditionerna men var beredda att pröva på ny teknik och söka nya näringar.

Idealet med djupskärgårdslivet förutsatte "att man mötte havet öga mot öga, äkta skärgård och ingen fortsättning på staden", som en helsingforsbo som flyttat ut i den yttre skärgården sa i en intervju med en kvällstidning. "Men man får inte vara dum. För att kunna bo här måste ny teknik tas i bruk", tillade han.

I sociala medier diskuterade man livligt hur det är att bo i skärgården och hur verkligheten ser ut när livet är splittrat av vattendrag. Realiteterna kring att leva i områden som karakteriseras av besvärliga trafikförbindelser intresserade många. Diskussioner uppstod spontant och utvecklades i olika riktningar. Även några sociologer deltog i diskussionen genom att ordna arbetsseminarier och skriva artiklar. De var intresserade av en livsstil som grundade sig på tradition och skärgårdsromantik och inte var mainstream, men ändå inte förkastade nutiden. Under årens lopp flyttade allt fler som var intresserade av skärgårdarna ut i skärgården och byggde sitt liv på lämpliga men ofta knappa inkomstkällor.

Alla nya djupskärgårdsbor var inte helt förberedda på alla aspekter av en livsstil omgiven av vatten och tidvis dök en känsla av otrygghet upp i diskussionerna i sociala medier och i nyheterna i traditionella medier. Skärgårdarnas utmanande levnadsförhållanden, avskildheten och den känsla av otrygghet som de skapar ledde till att inflyttningen i mellanskärgårdarna och de yttre skärgårdarna började minska och utflyttningen ökade. Befolkningen har minskat sakta men säkert från 2030-talet

fram till i dag. Befolkningsstrukturen har dock inte åldrats enligt prognoserna, eftersom särskilt unga par och barnfamiljer har flyttat ut i mellanskärgårdarna och de yttre skärgårdarna.

Kommunerna i de inre skärgårdarna blev i början av 2030-talet ivriga att utnyttja närheten till havet mer systematiskt än tidigare och började planera nya bostadsområden som på ett aldrig tidigare skådat sätt kombinerade hav, boende och arbete på ett rimligt avstånd från de stora städerna. Havsnära bostadsområden som planerats tidigare visade vägen för en mer mångsidig planering. I planeringen betonades havet och tillgängligheten till städerna. Medelklassen och en delvis elitistisk livsstil bidrog till att det öppnades många olika slags restauranger i de inre skärgårdarna; från fine dining-restauranger till bistroer och etniska restauranger. I de inre skärgårdarna blev möjligheten att smidigt gå från arbete till fiske eller golf och tillbaka till arbetet centralt.

Stadsskärgårdsbornas värderingar och livsstil avviker tydligt från livet i djupskärgården. Det enda som skiljer en stadsskärgårdsbo från en stadsbo är att personens hus eller bostad ligger nära vattnet och att man har en brygga och en båt ett stenkast från hemmet. Fiske, båtliv och golf upptar en stor del av många stadsskärgårdsbornas fritid. Trots det är det korta avståndet till staden viktigare än romantiken i djupskärgårdens historia. De stadsnära inre skärgårdarna har framför allt blivit bostadsområden som karaktäriseras av distansarbete och bygger på medelklassens livsstil och en delvis elitistisk livsstil. På grund av närheten till städerna är servicen i stadsskärgårdarna på en god nivå.

På 2040-talet finns det en mosaik av inkomstkällor i skärgårdarna. En del nya och gamla invånare arbetar på distans, en del får sitt uppehälle från flera källor och bygger upp sitt liv så nära naturen som möjligt och klarar sig med lite. Dessutom har olika småskaliga kulturhistoriska projekt blivit vanligare tack vare aktiva medborgare och stöd från kommunerna. Många skärgårdsskolor undervisar i skärgårdsliv och det fostrar en ny generation som respekterar traditionerna men förnyar skärgården.

De offentliga tjänsterna har samlats på medborgarkontor. Fisket och jordbruket är fortfarande starka i all sin småskalighet. Båtcentrum och andra tjänster för turister sysselsätter sommartid och många skärgårdsbor arbetar i andra delar av Finland och ute i världen. I skärgårdar som följer djupskärgårdsandan talar man inte om distansarbete utan om "skärijobb". Multilokalitet har inte blivit vanligare eftersom djupskärgårdsborna har rotat sig i skärgården och inte behöver ett andra hem i en stad (många har dock en bostad i en stad för obligatoriska besök). Inte heller bland stadsskärgårdsborna är det vanligt med multilokalitet. Majoriteten av

skärgårdsborna upplever att de inte behöver en andra bostad, eftersom hemmet kombinerar sommarstuga med stadigvarande boende. I stället för en andra bostad satsar många invånare i stadsskärgården på kvaliteten på boendet och fritiden (båtar, vattenskotrar osv.).

På 2040-talet är den största utmaningen i mellanskärgårdarna och de yttre skärgårdarna tillgången till service. Befolkningsmängden räcker inte till för att upprätthålla servicenivån. Tillgången till offentliga tjänster är ett ständigt diskussionsämne och de ständiga svårigheterna med privata tjänster och hur dyra de är oroar djupskärgårdsborna. Staten ansvarar fortfarande för infrastrukturen och social- och hälsovårdstjänsterna och kommunerna för de tjänster som de ansvarar för. Räddningstjänsterna ligger fortfarande till stor del på de frivilliga brandkårernas ansvar och polisens närvaro är obetydlig. På grund av den svaga ekonomiska aktiviteten ligger datakommunikationsförbindelserna på samma nivå som på 2020-talet. Otillförlitliga datakommunikationsförbindelser försvårar för sin del utvecklingen av näringsverksamheten och människors vardag.

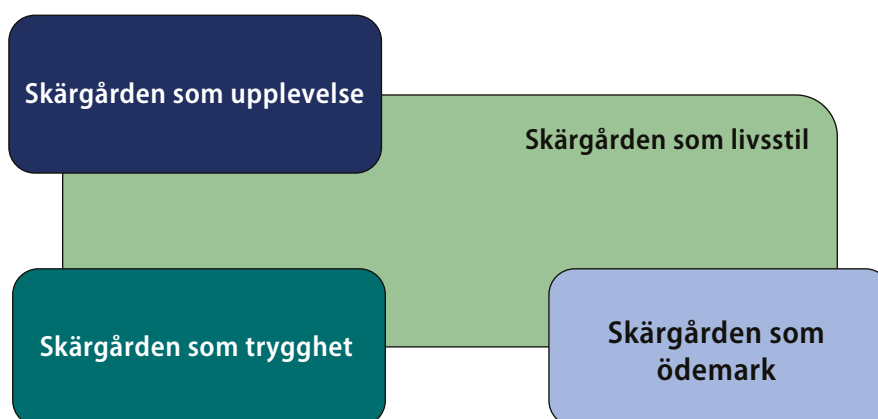
Klimatförändringens effekter är obestridliga, men stadsskärgårdsborna har anpassat sig till den föränderliga situationen, medan djupskärgårdsborna är väldigt beklämda över klimatförändringens effekter. De lyfter fram saken i medierna och kritiserar att åtgärderna är otillräckliga. Klimatförändringen förändrar djupskärgårdsbornas levnadsförhållanden och påminner framför allt om lösningar som är främmande för deras värdegrund.

Tabell 2. Hypotetiskt byggande av utrymme för möjligheter i skärgårdar med nya levnadsvanor

Platsbundenhet	Tidsfönster	Ledande aktörer
Skärgårdarnas historia och traditioner	Ny teknik har möjliggjort distansarbete	Enskilda personer och grupper i mellanskärgårdarna och de yttre skärgårdarna
Mellanskärgårdens och den yttre skärgårdens karghet	Uppsving för nya traditions- och historiemedvetna grupper	Kommunernas planläggning i den inre skärgården
Möjlighet till stadsliv vid havet tack vare den inre skärgården		

I detta scenario domineras skärgårdens utveckling av att människor medvetet bygger upp sina egna levnadsvanor på två olika sätt. Företagare och kommuner reagerar på efterfrågan men är inte starka ledare när det gäller att bygga upp framtiden. Det finns inget behov av institutionellt entreprenörskap när de två gruppernas behov småningom riktar in sig på utvecklingens gång. I synnerhet en del av den yttre skärgården är ödemark, eftersom levnadsförhållandena inte gör det möjligt för djupskärgårdsborna att etablera sig i alla delar av skärgården. I många delar av skärgården finns små servicecenter för turister som huvudsakligen är verksamma under sommarsäsongen, men i övrigt lyfts upplevelseekonomins tjänster inte fram i större utsträckning i skärgårdarna. För djupskärgårdsborna är livet i sig en upplevelse och stadsskärgårdsborna bygger sina individuella upplevelser på de möjligheter som havet och staden erbjuder.

Bild 7. Koncentration av scenariot Skärgården som livsstil i förhållande till de andra scenarierna

6.4 Skärgården som trygghet år 2045

Säkerhetspolitiska frågor är ständigt närvarande i Sydvästra Finlands och Finska vikens skärgårdar 2045. Militarismen definierar ramarna för livet. Samarbetet mellan myndigheterna är intensivt och skärgårdsborna har integrerats i säkerhetsstrategin. Utvecklingen i Insjöfinlands skärgård definieras av multilokalitet och traditionell stugkultur.

Det anfallskrig som Ryssland inledde i Ukraina 2022 och Finlands anslutning till Nato påverkade avsevärt säkerhetstänkandet. I utvecklingen av skärgården syntes i mitten av 2020-talet en idé som Moisio (2023) lyft fram allt tydligare. Den handlade om samhällspolitik som domineras av militarism och omvandling av regionutveckling till säkerhetspolitik. Särskilt Sydvästra Finlands och Finska vikens skärgårdars roll i tryggandet av Finlands säkerhet lyftes fram starkare än tidigare och säkerhetsfrågor dominerade alla diskussioner om utvecklingen av skärgårdarna.

Försvarsmaktens närvaro i skärgården stärktes efter mitten av 2020-talet. Samtidigt intensifierades samarbetet mellan försvarsmakten, gränsbevakningsväsendet, räddningsverket och andra myndigheter och samordningen mellan dem stärktes. Myndigheterna byggde tillsammans upp säkerhetskoncept som kunde användas för att sköta deras egna men samtidigt varandras uppgifter. Samordningen mellan myndigheterna steg till en ny nivå jämfört med de första åren på 2020-talet. Lagstiftningen förnyades så att den motsvarar de nya verksamhetskonceptens behov.

På försvarsmaktens initiativ grundades två nya baser i Sydvästra Finlands skärgård under de första åren på 2030-talet. Målet var att öka närvaron på strategiskt viktiga platser, trygga Åland och intensifiera samarbetet. Runt baserna uppstod enstaka fritidstjänster som var viktiga för de lokala invånarna och de anställda vid baserna. Baserna gjorde det också möjligt att integrera de tjänster som välfärdsområdena och kommunerna erbjuder som en del av centren.

Även Österbottens skärgård utvecklades som säkerhetszon ifall skärgårdarna i Sydvästra Finland och Finska viken av en eller annan orsak skulle vara svårframkomliga eller till och med helt stängda för godstrafik. Man ville trygga förbindelsen västerut via Sverige via Österbotten.

Rörligheten och den tekniska övervakningen stod trots baserna i centrum för säkerhetsstrategin. Man förstod den tekniska övervakningens sårbarhet väl och i slutet av 2020-talet började man leta efter en verksamhetsmodell som skulle göra det möjligt för skärgårdsborna att integreras i genomförandet av säkerhetsstrategin. Betydelsen av lokalkännedom betonades och utöver kännedom om naturförhållandena betonades betydelsen av att känna människor och upptäcka misstänkt beteende. Före slutet av årtiondet grundades under ledning av försvarsmakten och gränsbevakningsväsendet ett säkerhetsnätverk i varje skärgård till havs. Lokala företag, sammanslutningar och skärgårdsbor bjöds in till säkerhetsnätverket. Skärgårdsaktörerna utbildades i att upptäcka avvikelser, anmäla dem till myndigheterna och på så sätt ansvara för Finlands säkerhet.

Inrättandet av omfattande säkerhetsnätverk och tillhörande träningsverksamhet lyftes fram som rubriker i medierna. En del journalister förhöll sig kritiskt till säkerhetsnätverken och ansåg att de handlade om att "sätta dit grannen". I medierna diskuterade man också om myndigheterna kan delegera sina egna funktioner till medborgarna. Kritiken fick dock inget brett stöd och största delen av skärgårdsborna deltog aktivt i nätverkens verksamhet. Politikerna stödde säkerhetsnätverken i offentligheten och betonade att den nationella säkerheten är en fråga för alla.

Den livliga diskussionen i medierna stämplade dock skärgårdarna i söder som en säkerhetszon för Finland, vilket påverkade allmänhetens uppfattning om skärgårdarna. Särskilt i sociala medier framkom påståenden om att skärgårdsrutterna var permanent minerade och att det var farligt att röra sig i skärgården. Största delen av de felaktiga uppgifterna kunde dementeras och på 2030-talet framkom de inte längre. Trots detta upplevdes skärgårdarna till havs till stor del som säkerhetsskärgårdar, och potentiella nya skärgårdsföretagare, turister och nya invånare riktade allt oftare blicken mot insjöskärgården och Österbottens skärgård. Utvecklarna av skärgårdarna i Insjöfinland och Österbotten noterade att ett möjligheternas fönster hade öppnats. I Insjöfinland och Österbottens skärgård började man utveckla upplevelseekonomin på det sätt som presenteras i scenariot Skärgården som upplevelse.

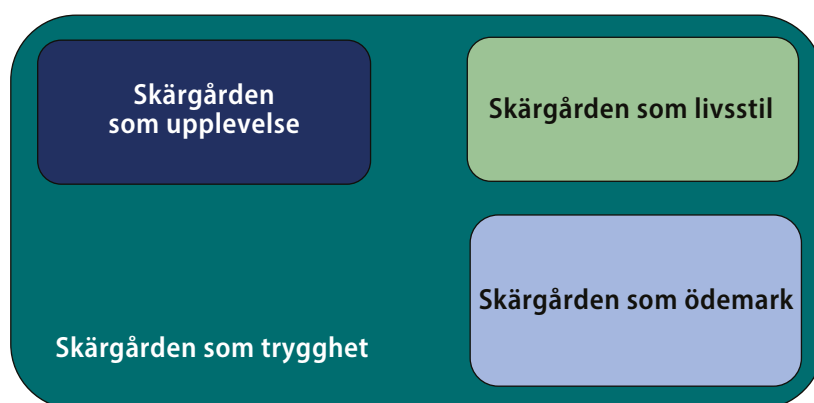
I slutet av 2020-talet och på 2030-talet väcktes diskussion om de regionalpolitiska stöd som skärgårdarna i Södra Finland behöver. Försvarsmakten betonade betydelsen av en levande och mångsidig skärgård för personalens arbetstillfredsställelse och säkerhetsnätverkens verksamhet. I mitten av 2030-talet beslöt staten att stegvis öka investeringarna i vägförbindelser, förbindelser med färjor och landsvägsfärjor samt datakommunikationsförbindelser. De nya satsningarna förväntas börja ha en positiv inverkan i slutet av 2040-talet.

Tabell 3. Hypotetiskt byggande av utrymme för möjligheter i säkerhetsskärgårdar

Platsbundenhet	Tidsfönster	Ledande aktörer
Sydvästra Finlands och Finska vikens skärgård som säkerhetszon för Finland	Rysslands anfallskrig i Ukraina och det efterföljande Natomedlemskapet förändrade sättet att förhålla sig till skärgårdarnas framtid.	Försvarsmakten Gränsbevakningsväsendet Räddningsverket
Upplevelseturism i Österbottens och Insjöfinlands skärgårdar		Företagare och kommuner i Österbotten och Insjöfinland

Försvarmakten är ledande aktör i detta scenario. Det har styrt både tankeprocessen och bildandet av samarbetsammansättningar. Institutioner har förnyats i enlighet med de behov som försvarmakten lyft fram. När skärgårdarna i Sydvästra Finland och Finska viken till stor del blev en säkerhetszon, gav det Insjöfinland och Österbottens skärgård en ny möjlighet att utveckla upplevelseekonomin. Även i skärgårdarna i söder är det fortfarande möjligt för företag och människor att hitta sina egna sätt att vara verksamma och leva. Vissa delar av skärgårdarna är obebodda, men försvarmaktens och gränsbevakningens ökade rörlighet i alla delar av skärgården får dem att kännas mindre öde. Det har inte skett några förändringar i stugkulturen. Havsbaseerade vindkraftverk har på försvarmaktens begäran endast byggts på platser där de inte stör försvarmaktens verksamhet.

Bild 8. Koncentration av scenariot Skärgården som trygghet i förhållande till de andra scenarierna

6.5 Skärgården som ödemark år 2045

År 2045 är intresset för skärgårdarna obetydligt. Infrastrukturen förfaller långsamt och stämningen är dyster. Staten satsar på skärgården enligt de minimikrav som skärgårdslagen ställer, och det görs knappt några privata investeringar alls.

Med undantag av de inre skärgårdarna i Helsingfors och Åbo samt vissa andra större städer fanns det inget nytt grepp i utvecklingen av skärgårdarna på 2020-talet. Den inhemska turismen och skärgårdsexotiken som coronapandemin bidragit till började avta mot slutet av 2020-talet, och i början av 2030-talet hade skärgårdens varumärke redan bleknat. Skärgårdarna började allt oftare ses som utvecklingsområden och som slösare av offentliga resurser. Försämringen av vattnens status och mediernas kritiska rapportering om alger och andra miljöolägenheter försvagade människors vilja att flytta till eller resa till skärgårdarna. Enskilda företags livsrum har krympt i och med den allmänna försämringen av situationen och den minskade efterfrågan. Skärgårdarnas invånarantal har sjunkit konstant och på stora områden finns det ingen bosättning året runt.

På 2030-talet började antalet sommargäster minska något när allt fler finländare sökte en andra bostad eller möjligheter till distansarbete på andra håll i Finland eller utomlands. På 2040-talet bor endast enstaka människor i den yttre skärgården, och även i mellanskärgårdarna har befolkningen minskat konstant. Nivån på de offentliga tjänsterna har hållits på en rimlig nivå tack vare skärgårdslagen, men eftersom den positiva diskussionen kring skärgården på 2020-talet med tiden förvandlades till likgiltighet eller negativitet, har även politikernas intresse för skärgården avtagit i och med att den positiva publiciteten minskat. Skärgårdsaktivister och politiker med passion för skärgårdarna har lyft fram skärgårdarna i beslutsfattandet och medierna.

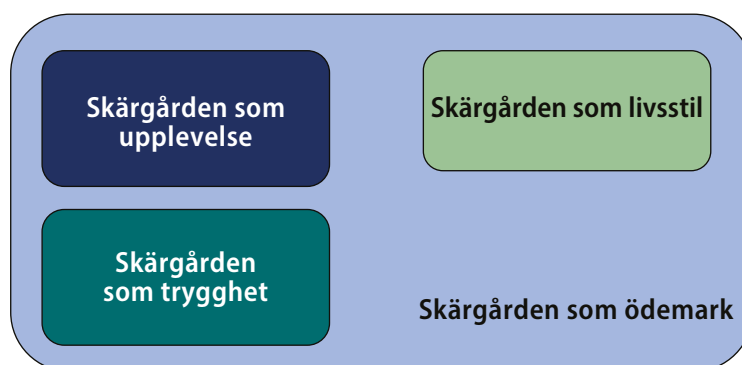
I och med att statens intresse för skärgårdarna har minskat motsvarar satsningarna på skärgården endast de minimikrav som skärgårdslagen förutsätter. Färjorna och landsvägsfärjorna har inte förnyats och ständiga reparationer har försämrat skärgårdstrafikens tillförlitlighet. Den förfallande infrastrukturen har gjort skärgårdarna mindre lockande i såväl turisternas som potentiella invånares ögon, och fastigheternas värde sjunker i jämn takt. Finlands traditionellt starka stugkultur har hållit stand, men utbudet av både offentliga och privata tjänster har minskat från år till år.

Tidvis har man i den politiska debatten krävt att skärgårdarnas privilegierade ställning ska slopas och att skärgårdslagen ska upphävas. Grunden för skärgårdslagen har dock inte ändrats, eftersom skärgårdens försvarare gång på gång åberopar skärgårdarnas betydelse som garant för Finlands säkerhet, även om inga nya funktioner har placerats i skärgårdarna i säkerhetens namn.

Tabell 4. Hypotetiskt byggande av utrymme för möjligheter i ödemarksskärgårdar

Platsbundenhet	Tidsfönster	Ledande aktörer
Skärgårdarnas avmattade exotik och den fortsatta försämringen av vattendragens status har minskat intresset för skärgårdarna.	De möjligheternas fönster som coronapandemin öppnade stängdes med tiden.	Ingen aktör har tagit ansvar för att utveckla någon skärgård eller någon del av en skärgård. Aktörskapet är splittrat och ingen aktör tar rollen som ledare i utvecklingen av skärgårdarna.

Skärgårdarna och skärgårdsborna har blivit ett mer marginellt fenomen än tidigare. Det är i synnerhet invånarna i närområdena som njuter av skärgårdens upplevelser och professionella upplevelsetjänster har bara uppkommit på enstaka platser. Skärgårdslivet i mellanskärgårdarna och de yttre skärgårdarna ses i allmänhet som en exotisk livsstil, men den har inte lockat dit stora folkgrupper. Tryggheten har i synnerhet byggt på rörlighet och teknik. De enda betydande investeringarna är inriktade på att bygga havsbaserade vindkraftverk i skärgårdarna som i övrigt går tillbaka i jämn takt. Att skärgårdarna tynar bort har minskat människors vilja att skaffa en andra bostad just i skärgården. Sommargäster och båtfolk håller skärgårdarna levande under sommarsäsongen.

Bild 9. Koncentration av scenariot Skärgården som ödemark i förhållande till de andra scenarierna

6.6 En punktmässig skärgård år 2045

År 2045 karakteriseras skärgårdens utveckling av platssensitivitet och värnande om skärgårdsnaturen i alla lösningar. Koncentrationer och nätverk som stöder säkerhets- och försvarspolitikerna finns på strategiska platser. Upplevelseekonomi finns där kommunerna och företagarna har varit aktiva och där det funnits efterfrågan. Samhällena i djupskärgården finns på kulturhistoriskt betydelsefulla platser. I den inre skärgården finns flera havsnära bostadsområden på olika nivåer. Ingen skärgård har bara en enda historia, utan de är mosaik av många livsformer och funktioner.

Den nya skärgårdslagen som utarbetades på 2020-talet inspirerade skärgårdsborna till en omfattande framtidsdiskussion och till att söka efter nya strategier. Under ledning av skärgårdsdelegationen ordnades i mitten av 2020-talet flera seminarier och workshoppar där man diskuterade skärgårdarnas samhälleliga betydelse och plats i världen. Även i skärgårdarna och i flera enskilda skärgårdskommuner var man intresserade av att diskutera framtiden och strategiska alternativ på ett mer ingående och mer systematiskt sätt än tidigare.

Det var svårt att hitta en gemensam vision när diskussionen tog fart om allt från säkerhet till upplevelseekonomi, från upplevelseekonomi till social- och hälsovårdstjänster, från social- och hälsovårdstjänster till fiske och havsvindkraftverk och allt möjligt däremellan och utanför det. Kommunerna efterlyste statliga investeringar och staten ett aktivare lokalt utvecklingsgrepp. Mitt i allt detta var man ense om en sak: Den känsliga och unika naturen i skärgårdarna måste tryggas oavsett huvudtemat för strategierna. Samtidigt förstod man att olika funktioner måste styras till strategiskt utvalda platser på grund av såväl naturskyddet som ordnandet av tjänster. Platssensitivitet blev en princip som styr all utveckling i skärgårdarna.

Såväl skärgårdsbor, skärgårdsutvecklare, politiker som forskare fick många möjligheter att berätta om sina åsikter i medierna och på seminarier. Turismföretagarna underströk kraftigt vikten av att satsa på turism, men hittade aldrig någon gemensam syn på vem som borde satsa på vad och var. Spänningen gick att ta på mellan dem som betonade ökad turism och dem som betonade platssensitivitet som framhäver särdragen i skärgårdarnas natur och kultur. Diskussionen låste sig i en dimension och försvårade visioneringen.

Framtidsforskarna lyfte fram enskilda framtidsutsikter och målade upp lockande bilder av skärgårdarna som ett paradiset för distansarbete. Geopolitiska experter betonade militarismens uppgång och skärgårdarnas betydelse som Finlands "säkerhetsbuffert". En del geografer talade med eftertryck om multilokalitet och hur det förändrar utvecklingen i Finland och samtidigt i skärgårdarna. När efterfrågan på inhemsk fisk ökade i jämn takt och exportmarknaden utvidgades underströks fiske- rinäringens behov och möjligheter kraftigt.

Den framhävda plats sensitiviteten och den breda förståelsen för behovet av att rikta verksamheterna ledde mycket snart till konkurrens mellan kommunerna, även om inga nya strategier hade utarbetats och inga konkreta beslut hade fattats om någonting. Kommunerna ville bygga upp så bra arrangemang som möjligt om något nytt och viktigt skulle hända. I många skärgårdskommuner tröttnade man på att diskutera på allmän nivå och på att säkerställa enskilda kommuners positioner. "Det här kommer inte heller att leda till något nytt", sa en kommunalpolitiker sammanfattningsvis i en intervju i lokaltidningen.

Diskussionen avstannade dock inte överallt, utan framtidsspaningen fortsatte på lokal nivå. Några kommuner inspirerades av utvecklingen av turismen och de möjligheter som upplevelseekonomin erbjuder. Vissa kommuner började tillsammans med företagare leta efter mikrolägen som skulle passa upplevelseekonomin så bra som möjligt, kartlade markägande och började bygga upp nya upplevelsekoncept. Landskapsförbunden och kommunerna ansåg att det är nödvändigt att koncentrera upplevelseekonomin till enskilda platser för att skärgårdens känsliga natur inte ska belastas för mycket.

Försvarsmakten betonade rörlighet och teknisk övervakning i sin egen strategi, men ansåg det nödvändigt att öka den fysiska närvaron särskilt i skärgårdarna i Sydvästra Finland och Finska viken. Eftersom det inte hade gjorts några ändringar i Ålands särställning inför 2030-talet och det geopolitiska läget fortfarande var spant, grundades en bas i Sydvästra Finlands skärgård, vars viktigaste uppgifter vid en kris bland annat var att trygga Ålands ställning. I vissa delar av skärgårdarna som definierats som strategiska upprättades under ledning av försvarsmakten säkerhetsnätverk som motsvarar de som presenteras i kapitel 6.4 men som är mer begränsade geografiskt.

Flera kommuner i närheten av de stora städerna började redan i slutet av 2020-talet utnyttja sitt läge mer metodiskt än tidigare och planlade väldigt olika typer av bostadsområden enligt sina egna preferenser. I slutet av 2030-talet byggdes några bostadsområden med mycket höga levnadskostnader i de inre skärgårdarna, men också områden för medelinkomsttagare.

Vid sidan av att stadsskärgårdslivet ökade i popularitet var även människor som ville ha ett lugnare, mer socialt och mer naturnära liv intresserade av livet i djupskärgården på det sätt som beskrivs i kapitel 6.3. Djupskärgårdslivet intresserade små grupper som sökte sig till öar som de upplevde som ändamålsenliga, och på vissa ställen väcktes gamla bysamhällen till liv. På 2030-talet uppstod sakta men säkert alla i skärgårdar, men endast på ett fåtal ställen, djupskärgårdssamhällen som medvetet stod utanför eller på gränsen till en livsstil som prioriterar ekonomi.

Djupskärgårdslivet utvecklades punktmässigt, eftersom individer, par och familjer som flyttade till skärgården ville ha trygghet av varandra. I de kommuner där djupskärgårdsborna slog sig ned började kommunerna tillsammans med sammanlutningar satsa på byskolor och tjänster för familjer. I allt fler skärgårdsskolor började man lära barnen sådant som traditionellt hörde till skärgården (fiske, jakt, naturkännedom osv.) men också de möjligheter som den nya tekniken erbjuder.

Välfärdsområdena och kommunerna utnyttjade koncentrationer som var typiska för varje plats i ordnandet av social- och hälsovårdstjänster. I vissa kommuner byggdes de offentliga tjänsterna upp som en del av upplevelsecentra eller i närheten av dem. På andra ställen erbjöd säkerhetskoncentrationerna en naturlig plats för offentliga tjänster och samhällena i djupskärgården skapade helt nya servicekoncept i samarbete med välfärdsområdena och kommunerna. Utöver punktmässiga tjänster utnyttjas också mobila tjänster i skärgården på 2040-talet (t.ex. båtläkare och drönardistribution). Ökningen av antalet havsvindkraftverk styrde placeringen av funktioner i skärgården, eftersom i synnerhet turisterna upplevde att havsvindkraftverken förstörde den autentiska skärgårdsupplevelsen.

i början av 2020-talet etablerade coronaepidemin multilokalitet som en del av regionutvecklarnas och geografernas standardterminologi. Rannanpää m.fl. (2022) definierade multilokalitet på följande sätt:

”I fråga om multilokalitet formas människors tidsanvändning i växelverkan mellan flera olika platser och rörelsen som sker mellan dessa. Multilokalitet kan innebära daglig rörlighet och byte av plats till exempel mellan hemmet, arbetet och hobbyer. Vid sidan av mer omfattande multilokalitet kan man tala om mer begränsat boende på flera platser, vilket innebär att man har tillgång till två eller flera bostäder på olika platser där man bor och övernattar turvis.” (Rannanpää, 2022, 17).

I skärgårdarna förstod man särskilt väl de möjligheter som begränsad multilokalitet innebar. I en rapport om nuläget och framtiden för multilokalitet som publicerades 2022 bedömde man att multilokalitet utjämnar regionutvecklingen avsevärt

om fritidsboendet som ökade under pandemin hålls på samma nivå eller blir mer omfattande. På 2040-talet är det möjligt att konstatera att multilokaliteten har fortsatt att växa, men dess former har blivit mångsidigare.

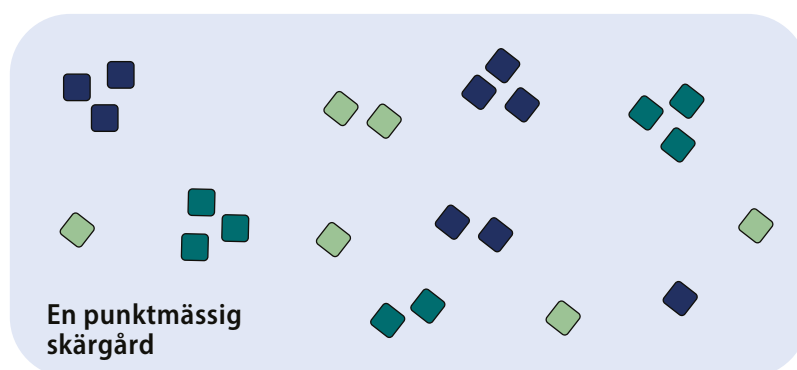
En del av ökningen av multilokaliteten har hänfört sig till skärgårdarna, även om det geografiska spektret inom multilokaliteten har utvidgats avsevärt. För en del människor innebär multilokalitet att man ständigt rör sig och jobbar där man råkar befinna sig. Många bygger sitt "multilokala liv" på en stadsbostad och en andra bostad någonstans på den finländska landsbygden. För en del innebär multilokalitet en stadsbostad i Finland och en andra bostad någonstans i världen.

Variationerna inom multilokaliteten har enligt en vy som Rannanpää m.fl. (2022) beskrivit lett till många slags utvecklingsförlopp i avlägsna områden. Betydelsen av multilokalitet på fritiden har särskilt betonats i de "stugområden" som i samarbete med sina samarbetspartner har kunnat få upp datakommunikationsförbindelserna till en tillräckligt bra nivå.

Tabell 5. Hypotetiskt byggande av utrymme för möjligheter i punktmässiga skärgårdar

Platsbundenhet	Tidsfönster	Ledande aktörer
Olika platser i skärgårdarna erbjuder olika möjligheter. Utvecklingen är mer platssensitiv än tidigare.	Olika tidsfönster för olika saker.	På vissa ställen kommuner, på andra ställen försvarsmakten eller företagare.

Bild 10. Karaktär hos scenariot En punktmässig skärgård

7 Vad blev behållningen?

Vi är inte redo att svara på vilket som är vårt favoritscenario. Vi har ingen favorit.

Vi går inte heller med på att bedöma sannolikheten för att scenarierna förverkligas. Det är mycket sannolikt att alla förverkligas till vissa delar. Grundtanken bakom granskningar som sträcker sig långt in i framtiden är att de sträcker sig bortom de omedelbara utvärderingarna. I slutändan är det enda syftet med scenarierna att stödja tankeprocessen och ta upp utsikter för strategiska processer som formar skärgårdarnas framtid. Vi rekommenderar att man frågar vad den utsikt som scenarierna öppnar upp skulle innebära här hos oss.

I vilket fall som helst torde det stå klart att skärgårdarnas framtid på något sätt bygger på multilokalitet, många inkomstkällor, traditionella och nya näringar, upplevelser och säkerhet. Lika klart torde det vara att skapandet av riktiga strategier förutsätter en kontinuerlig diskussion om skärgårdarnas existentiella egenvärde och den kommersiella framtidspotentialen. Det är viktigt att hitta en balans och det är inte önskvärt att välja ytterligheter. Och det är också klart att det inte går att utveckla skärgårdarna utan aktörer. Det är fortfarande oklart om någon sak eller något fenomen organiskt hamnar i toppen av utvecklingen eller om skärgårdsborna och skärgårdsutvecklarna tar ett strategiskt grepp om sin egen framtid och gör val. Vi utgår ifrån att staten inte gör betydande utvecklande investeringar utan lokala och regionala initiativ (exkl. försvars- och säkerhetspolitik).

I denna rapport har vi gjort precis det vi inte ville göra. Skärgårdarna borde inte inskränkas till olika typologier eller några utvecklingsförlopp. I bästa fall kan skärgårdarna vara utvecklingsplattformar eller laboratorier för nya livsstilar och näringar och visa att innovativitet är möjlig även utanför de stora stadsregionerna. Ändamålsenliga, skalbara, prisvärda och lättillgängliga nya lösningar, produkter och tjänster uppstår inte av sig själva. I skärgårdarna skulle det vara möjligt att söka andra slags innovationsmiljöer och visa hur man kan övervinna begränsningar i form av knappa resurser och svag utvecklingskapacitet genom att länka lokal kunskap till globala trender och locka noggrant utvalda samarbetspartner utifrån med i utvecklingen. Vi räknar upp några möjliga utgångspunkter som exempel:

- Djupskärgårdsborna kunde ta en central roll i utvecklingen av ett nytt slags aktivt medborgarskap och delaktighet tillsammans med kommunerna och andra offentliga aktörer för den del av Finland som inte är en del av tillväxtcentrumen. Skulle det vara möjligt att skapa koncept där den offentliga sektorn inte längre definierar och dirigerar sätten att ordna lokala tjänster lika starkt som tidigare?
- Universiteten skulle ha möjlighet att på nya sätt undersöka det liv som kännetecknas av knappa resurser, långa avstånd och avskildhet genom att bygga upp metoder för fortlöpande insamling av empiriska data i samarbete med skärgårdsborna. Samtidigt skulle skärgårdsutvecklarna kontinuerligt få ny information som stöd för sin egen utvecklingsverksamhet.
- I vissa delar av skärgården skulle det vara möjligt att ta en ledande ställning i skapandet av ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbara upplevelsekoncept.
- Aktörer som är centrala med tanke på Finlands försvar och säkerhet skulle kunna söka nya koncept som blir en naturlig del av all verksamhet på dessa platser.
- Kommunerna i de inre skärgårdarna skulle kunna skapa helt nya boendekoncept som förenar ekologi, närheten till havet, lokala tjänster, distansarbetsmöjligheter och fritid till en smidig helhet som får vardagen att fungera så bra som möjligt.
- I skärgårdarna skulle det finnas goda förutsättningar att tillsammans med samarbetspartner utveckla och testa både olika mobila servicekoncept och distributionskanaler som den nya tekniken möjliggör.

Om man kan kombinera självständighet och avskildhet som är grundelement i skärgårdarnas unika kultur med övergripande visionering, professionell utveckling och omfattande samarbete, kan skärgårdarnas omvandlas till laboratorier för nya levnadssätt, näringar och tjänster.

Bilaga 1. Svar på grundläggande frågor enligt scenario

Grundfråga	Skärgården som upplevelse	Skärgården som livsstil	Skärgården som trygghet	Skärgården som ödemark	Punktmässiga skärgårdar
Skärgårdsområdenas roll som en del av Finlands framtida regionutveckling	Viktigt semesterområde	Stadsskärgårdslivet utvidgar städernas influensområden Samhällsstrukturen utvecklas mer än tidigare i riktning mot hav och sjöar Samhällena i djupskärgårdarna blir utvecklingsplattformar för alternativa levnadssätt	Sydvästra Finlands och Finska vikens skärgårdars betydelse för säkerhets- och försvarspolitiken framhävs I utvecklingen av upplevelseekonomin öppnar sig en marknadsnisch för Insjöfinlands och Österbottens skärgårdar	Liten	Platssensitiv Mångsidig
Skärgårdsområdenas ställning som en del av region- och livskraftspolitiken	Den ökade turismen lyfter fram skärgårdarna som en av de viktigaste plattformarna för utveckling av upplevelseekonomin	De inre skärgårdarnas ställning stärks Samhällsplaneringen i havsnära bostadsområden blir en utvecklingsplattform för naturnära planering De yttre skärgårdarnas och mellanskärgårdarnas betydelse är liten	Förverkligas i skärgårdarna i söder, särskilt genom lösningar som stöder säkerhets- och försvarspolitiken I skärgårdarna skapas nya koncept för att göra säkerhets- och försvarspolitiken till en del av deras vardag	Regionalpolitiken behöver upprätthållas Ingen egentlig utvecklingsverksamhet som stärker livskraften	Utvecklingspolitiken justeras noggrant för att hitta de mikrolägen som bäst stöder utvecklingen av olika funktioner Det uppstår flera små men riktade utvecklingsplattformar
Skärgårdsområdenas särdrag i regionutvecklingen och utvecklandet av regionerna	Havet/sjöarna utnyttjas i utvecklingen av nya servicekoncept	I utvecklingen av nya boende- och servicekoncept beaktas havets/sjöarnas karaktär mer systematiskt än tidigare Bedömningen av konsekvenserna av utspridd samhällsstruktur utvecklas	Skärgårdarnas betydelse för Finlands säkerhet framhävs Ökad efterfrågan på utveckling av upplevelseekonomin i Insjöfinland och Österbotten	Beaktas inte Särdragen hamnar under andra områden och behov	Identifieras betydligt noggrannare än tidigare

Bilaga 2. Betydelsen av förändringskrafter som förändrar den regionala utvecklingen i skärgården enligt scenario

Grunddimension	Skärgården som upplevelse	Skärgården som livsstil	Skärgården som trygghet	Skärgården som ödemark	Punktmässiga skärgårdar
Tillgänglighet	Bra till upplevelsecenter. I övrigt på samma nivå som på 2020-talet.	Bra i den inre skärgården. Sämre än på 2020-talet i de yttre skärgårdarna och mellanskärgårdarna.	Förstärks på försvarsmaktens villkor.	Försämrad. Infrastrukturen har förfallit. Datakommunikationsförbindelserna är opålitliga. I vissa delar av den inre skärgården är situationen bättre.	Varierar stort mellan platserna och de funktioner som finns där.
Nätverk	Starka nationella och internationella nätverk som stöder turismen.	Nätverk huvudsakligen på individnivå. Institutionella nätverk utvecklas inte medvetet med undantag av samhällsplaneringen.	Omfattande säkerhetsnätverk.	Svaga nätverk på individnivå. Inga nätverk av utvecklare.	Olika nätverk för att utveckla olika funktioner.
Innovativt tänkande	Utveckling av upplevelsetjänster. Bättre kontakt med universiteten än på 2020-talet.	Samhällen, individer och familjer söker nya sätt att leva i skärgården. Bostadsområdena i de inre skärgårdarna som utvecklingsplattform.	Kontinuerlig utveckling av säkerhetsteknologi, säkerhetsledning, skärgårdsstrategier och taktik.	Ingen strategisk utveckling inom något livsområde.	Riktad och aktiv men fragmenterad. På många platser i skärgårdarna söker man aktivt efter nya former av skärgårdsliv och näringar.
Investeringar	Många privata berikande investeringar. Offentliga investeringar stöder utvecklingen av upplevelseekonomi och upprätthållandet av infrastrukturen.	Huvudsakligen upprätthållande investeringar i den yttre skärgården och mellanskärgården. Både offentliga och privata investeringar för utveckling av bostadsområden i den inre skärgården.	Offentliga investeringar som utvecklar och upprätthåller säkerheten och bevarandet av skärgårdarnas livskraft.	Offentliga investeringar i enlighet med skärgårdslagens krav. Knappt några utvecklande investeringar.	Riktade. Både upprätthållande och utvecklande investeringar.

Klimatförändringen	Längre sommarsäsong stöder turismen. Försämringen av vattnens status och andra miljöolägenheter ständigt aktuella men man vänjer sig vid dem.	Klimatförändringen utmanar skärgårdsbornas livsstil. Djupskärgårdsborna gör sitt bästa för att minimera miljöolägenheterna.	Framträder inte starkt i skärgårdarna till havs. Blir underställd tryggheten av säkerheten.	Effekterna syns. Inga betydande skärgårdsspecifika åtgärder.	Naturen i centrum för utvecklingen. Man söker platsensensitiva lösningar som beaktar naturvärdena.
Tillgång till service	God på grund av ökad efterfrågan. Bättre mobila tjänster och distanstjänster än tidigare.	God i de inre skärgårdarna nära städerna. I övrigt huvudsakligen distanstjänster och mobila tjänster.	Fysiska tjänster är koncentrerade till baser. Fler mobila tjänster och distanstjänster än tidigare.	Minimnivå på servicen med undantag av vissa delar av den inre skärgården.	Vid ordnandet av service utnyttjas samarbetsammansättningar som lämpar sig för platsen i fråga. Dessutom rikligt med mobila tjänster och distanstjänster.

KÄLLOR

- 93 000 boende på öar utan fastlandsförbindelse. Statistiknyhet från SCB 2022-08-30 8.00 Statistikmyndigheten. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/strandnara-markanvandning/pong/statistiknyhet/strandnara-markanvandning-befolkade-oar-utan-fastlandsforbindelse-via-bro-2020/>. Hämtad 21.11.2023
- A future analysis of Arkösund archipelago: The road towards a sustainable place 2030* (2020). Kairos Future.
- Amini, H., Jabalameli, M. S., & Ramesht, M. H. (2021). Development of regional foresight studies between 2000 and 2019: An overview and co-citation analysis. *European Journal of Futures Research*, 9(1).
- Antikainen, J., Auri, E., Rannanpää, S. & Talvitie, J. (2019). Utredning om policyerna för skärgårds- och insjöområden i Europa. Jord- och skogsbruksministeriets publikationer. Helsingfors.
- Baldacchino, G. & Pleijel, C. (2010). European Islands, Development, and the Cohesion Policy: A Case Study of Kökar, Åland Islands. *Island Studies Journal*, 5 (1), 89-110
- Baldacchino, G. (2020). How far can one go? How distance matters in island development. *Island Studies Journal*, 15(1), 25-42.
- Baldacchino, G. (red.) (2018). *The Routledge International Handbook of Island Studies*. Abingdon Oxon; Routledge.
- Barca, F. (2009). *An agenda for a reformed cohesion policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*. EC DG Regio; Brussels.
- Battilana, J. (2006). Agency and institutions: The enabling role of individuals' social position. *Organization*, 13, 653-676
- Beer, A., McKenzie, F., Blažek, J., Sotarauta, M. & Ayres, S. (2020). *Every place matters: towards effective place-based policy*. Regional Studies Policy Impact Books. Abingdon Oxon; Taylor & Francis.
- Bell, W. (2003). *Foundations of Futures Studies: History, Purposes, and Knowledge: Human Science for a New Era, Vol. 1*. Transaction Publishers; New Brunswick and London.
- Bolton, R. (1992). Place Prosperity vs People Prosperity Revisited: An Old Issue with a New Angle. *Urban Studies*, 29(2), 185-203.
- Christensen, D., Hjul-Nielsen, J., Moalem, R.M. & Johansen, B. (2021) Circular Economy in Denmark: Bornholm's Vision to Achieve 100 Percent Reuse and Recycling i verket Ghosh, S. K. & Gosh, S. K. (red.) *Circular Economy: Recent Trends in Global Perspective*. 385–424. Springer Singapore.

- Entrikin, N. (2018). Geography of experience: place and region. I verket Paasi, A., Harrison, J. & Jones, M. (red.), *Handbook on the Geographies of Regions and Territories*. Edward Elgar; Cheltenham.
- Ett starkt och engagerat Finland*. Regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering (2023). Statsrådets publikationer 2023:58. Statsrådet; Helsingfors.
- Feldman, M. P. (2014). The character of innovative places: Entrepreneurial strategy, economic development, and prosperity. *Small Business Economics*, 43, 9–20.
- Galster, G. (2018). Why Shrinking Cities Are Not Mirror Images of Growing Cities: A Research Agenda of Six Testable Propositions. *Urban Affairs Review*, 55(1) 355–372.
- Glaeser, E. (2012). *Triumph of the city: How our greatest invention makes us richer, smarter, greener, healthier, and happier*. Penguin Books.
- Grapher, G. (1993). *The embedded firm: On the socioeconomics of industrial networks*. London; Routledge.
- Grillitsch, M. & Sotarauta, M. (2020). Trinity of change agency, regional development paths and opportunity spaces. *Progress in Human Geography*. 44(4) 704–723.
- Grillitsch, M., Sotarauta, M., Asheim, B. Fitjar, R.D., Haus-Reve, S., Kolehmainen, J., Kurikka, H., Lundquist, K.-J., Martynovich, M., Monteilhet, S., Nielsen, H., Nilsson, M., Rekers, J., Sopanen, S., & Stihl, L. (2023). Agency and Economic Change in Regions: Using Qualitative Comparative Analysis (QCA) to identify Routes to New Path Development. *Regional Studies*, 57(8) 1453-1468
- Herschel, T. (2011). Regional Development, Peripheralisation and Marginalisation – and the Role of Governance. I verket Herschel, T. & Talberg, P. (red.) *Role of regions: Networks, scale, territory*. Kristianstads Boktryckeri
- Hienonen, K. (2011). *Maaseutu tulevaisuuden merkitysyhteiskunnassa: Trendianalyysi*. Sitras utredningar 52. Helsingfors; Sitra.
- Hirvonen, T., Kahila, P., Rautiainen, S., Sillanpää, K. & Ålander, T. (2018). *Saaristopolitiikan arviointi* (Utvärdering av skärgårdspolitik). Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2018:8a Helsingfors.
- Janis, I. L. (1982). *Groupthink: Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*. 2. edition. Cengage Learning.
- Jensen, R. (2001). *The Dream Society: How the Coming Shift from Information to Imagination Will Transform Your Business*. McGraw Hill.
- Kurikka, H., Kolehmainen, J., Sotarauta, M., Nilsson, M. & Nielsen, H. (2023). Regional opportunity spaces – observations from Nordic regions. *Regional Studies*, 57(8), 1440-1452
- Kuusisto, E. & Leppänen, J. (2019). *Skärgårdspolitikens historik 1949–2018*. Skärgårdsdelegationen, jord- och skogsbruksministeriet. Helsingfors.
- Levande landsbygds- och skärgårdsområden och övergripande säkerhet: Informationspaket för beslutsfattare, beredare och journalister (på finska)*. Landsbygdspolitiska rådet, skärgårdsdelegationen, statsrådet.

- Linnamaa, R. & Sotarauta, M. (2000). *Verkostojen utopia ja arki: Tutkimus Etelä-Pohjanmaan kehittäjäverkostosta*. Tammerfors universitet, Research Unit for Urban and Regional Development Studies. Sente-publikationer 7/2000.
- Maritime Denmark - A global, maritime power hub (2018). Danmarks regering, Erhvervsministeriet.
- Moisio, S. (2023). Suomen aluekehitys militarisaation aikakaudella. *Migration*, 49, 2/2023, 54-57.
- Människornas skärgård - Nationellt program för utveckling av skärgårds- och vattendragsområdena 2020–2023*. Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2020:14. Helsingfors.
- National Islands Plan / Plana Nàiseanta nan Eilean* (2019). The Scottish Government: Edinburgh.
- Nieth, L. (2019). Understanding the strategic 'black hole' in regional innovation coalitions: reflections from the Twente region, eastern Netherlands. *Regional Studies, Regional Science*, 6(1) 203-216.
- Nieth, L., Benneworth, P., Charles, D., Fonseca, L., Rodrigues, C., Salomaa, M. & Stienstra, M. (2018). Embedding entrepreneurial regional innovation ecosystems: reflecting on the role of effectual entrepreneurial discovery processes. *European Planning Studies*, 26 (11) 2147-2166.
- Nurmio, K. & Laurila, J. (2022). *Tietoa yhdyskuntarakenteesta*. Finlands miljöcentral. Hämtad 20.11.2023. <https://www.syke.fi/download/noname/%7BBE27D78B-2EEB-478F-A55E-E9E2DF255FC4%7D/175571>. Hämtad 15.11.2023.
- Nykysuomen sanakirja (2021). https://www.kotus.fi/sanakirjat/muut_sanakirjat/nykysuomen_sanakirja_%281951-1961%29. Hämtad 19.9.2023.
- Our Living Islands. National Islands Policy 2023-2033. (2023). Government of Ireland. <https://www.gov.ie/en/policy-information/a7188-our-living-islands/> Hämtad 17.8.2023.
- Paasi, A., Harrison, J. & Jones, M. (2018). *Geographies of regions and territories*. Edward Elgar Publishing; Cheltenham.
- Pine, B. J. & Gilmore, J.H. (1999). *The experience economy*. Harvard Business Press, Boston.
- Rannanpää, S., Ahtinen, S.-M., Antikainen, J., Heikkinen, B., Hovi, S., Sinerma, J. & Tolonen, S. (2022). *Finlands skärgårdsområden i ljuset av statistiken*. Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2022:21. Helsingfors.
- Rannanpää, S., Antikainen, J., Aro, R., Huttunen, J., Hovi, S., Pitkänen, K., Strandell, A., Nurmio, K., Rehunen, A., Vihinen, H., Lehtonen, O., Muilu, T., & Weckroth, M. (2022). *Multilokalitet – nuläge, framtid och hållbarhet*. Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2022:9. Statsrådets kansli: Helsingfors.
- Royle, S. A. & Brinklow, L. (2018). Definitions and typologies. In Baldacchino, G. (red.) *The Routledge International Handbook of Island Studies*. Taylor and Francis. Kindle Edition.

- Shane, S. & Venkataraman, S. (2000). *The promise of entrepreneurship as a field of research. The Academy of Management Review*, 25, 217–226.
- Sotarauta, M. & Beer, A. (2021). *Handbook on City and Regional Leadership*. Cheltenham; Edward Elgar Publishing.
- Sotarauta, M. & Lähteenmäki, T. (2001). Onko strategiatyön musta aukko mahdollista välttää? Kohti ydinkompetenssiajattelua alueellisessa kehittämisessä. I verkot Sotarauta, M. & Mustikkamäki, N. (red.) *Alueiden kilpailukyvyn kahdeksan elementtiä*. Kommunförbundet, Acta-serien 137. Helsingfors.
- Sotarauta, M., Kurikka, H. & Kolehmainen, J. (2023). Change agency and path development in peripheral regions: from pulp production towards eco-industry in Lapland. *European Planning Studies*, 31(2), 348-371
- Sotarauta, M., Kurikka, H., Kolehmainen, J. & Sopanen, S. (red.) (2021). *Muutostoi- mijuuden kolminaisuus ja mahdollisuuksien tilat*. Sente-publikationer 35/2021. Tammerfors; Tammerfors universitet.
- Sotarauta, M., Makkonen, T., Moision, S. & Kurikka, H. (2021). *Scenarier för den regionala utvecklingen i Finland 2040*. Arbets- och näringsministeriets publikationer 2021:60. Helsingfors.
- Spaniol, M. J. & Rowland, N. J. (2019). Defining scenario. *Future and Foresight Science*, 1(1)
- Statistikcentralen (2023). *Turist*. https://www.stat.fi/meta/kas/matkailija_sv.html. Hämtad 28.11.2023
- Stratford, E. (2013). The Idea of the Archipelago: Contemplating Island Relations. *Island Studies Journal*, 8(1), 3-8
- Stratford, E., Baldacchino, G., McMahon, E., Farbotko, C. & Harwood, A. (2011). Envisioning the Archipelago. *Island Studies Journal*, 6(2) 113-130
- Tarssanen, S. (red.) (2009). *Elämystuottajan käsikirja*. LEO Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskus. Sevenprint Oy; Rovaniemi.
- The Scottish Parliament – Rural Affairs and Islands Committee, <https://www.parliament.scot/chamber-and-committees/committees/current-and-previous-committees/session-6-rural-affairs-and-islands-committee>, Hämtad 14.8.2023.
- United Nations Convention on the Law of the Sea UNCLOS (2015). <https://www.imo.org/en/ourwork/legal/pages/unitednationsconventiononthelawofthesea.aspx#:~:text=The%20United%20Nations%20General%20Assembly,UNGA%20resolution%2069%2F292>. Hämtad 15.11.2023.
- Valdaliso, J. M. & Wilson, J. (2015). *Strategies for shaping territorial competitiveness*. Routledge; Abingdon Oxon.
- Vision 2030 - *Tillgängliga och hållbara skärgårdsmiljöer för nuvarande och kommande generationer*. Skärgårdsstiftelsen. Hämtad 15.11.2023 <https://skargardsstiftelsen.se/app/uploads/2023/01/Vision-2030-Skargardsstiftelsen.pdf>

Jord- och skogsbruksministeriet

Regeringsgatan 3 A , Helsingfors
PB 30, 00023 Statsrådet

mmm.fi

ISBN: 978-952-366-577-4 PDF

ISSN: 1797-397X PDF